

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Janne Susi

**EESTI NOORTE RAHVUSLIKU JA EUROOPA
IDENTITEEDI SEOS HOIAKUTEGA SISSERÄNDAJATE
JA DEMOKRAATIA SUHTES**

Magistritöö

Juhendaja: prof. Veronika Kalmus

Tartu 2019

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/töö autori allkiri/

Kaitsmine toimub/kuupäev/ kell/kellaaeg/
...../aadress/ auditooriumis/number/.

Retsensent: /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

LÜHIKOKKUVÕTE

Euroopa rändekriis, mis sai alguse 2015. aastal ning mis mõjutas oma laiahaardelisusega kõiki Euroopa riike, seadis teatavad piirangud ja kohustused ka kõikidele Euroopa Liidu riikidele. Sisserändajate elementaarsete vajaduste ning peamiste vastuvõtjariikide koormuse vähendamiseks alustas Euroopa Liit kvootide alusel sisserändajate ümberpaigutamist ning jagamist erinevate Euroopa Liidu riikide vahel. Sellest tulenevalt tekkis tugev vastuseis mitmes Euroopa Liidu riigis. Kasvav mure sisserändajate pärast on muutnud inimesed rahvustena palju ühtsemaks.

Rahvus on üks olulisemaid aspekte, mis kujundab inimese sotsiaalset identiteeti. Läbi rahvuse ennast identifitseerides samastab inimene ennast inimestega, kellel on sarnane kultuuripärand ning traditsioonid. Sotsiaalse identiteedi teooria (*Social Identity Theory*) (Tajfel, 1979) avab inimese sotsiaalse identiteedi kujunemise mudeli läbi gruppidevahelise suhtlemise. Tajfel väidab, et mingite hoiakute ja tunnuste alusel ennast gruppidesse kategoriseerinud inimesed kujundavad ning mõjutavad üksteise hoiakuid ning läbi vastandamise teiste gruppidega tõstavad enda grupi tähtsust. Sellise vastandumise käigus ei toimu integratsioon ega aktsepteerimine, vaid vastandumine tõstab gruppide vahel ohutunnet. Eriti ohualtid on sellisel juhul need grupid, kes kategoriseerivad ennast rahvuse alusel ning tunnevad seeläbi sisserändajate tõttu suurt ohtu enda kultuuripärandile (Billiet, Maddens, Beerten, 2003).

Käesoleva uurimistöo eesmärgiks on uurida Eesti noorte (15-30 aastat) identiteeditüpe ning nende võimalikke seoseid suhtumisega sisserändajatesse. Eesmärgi saavutamiseks on uurimistöös püstitatud uurimisküsimused, mis aitavad välja selgitada Eesti vastajate identiteeditüpe, identiteeditüüpide jaotust sotsiaal-demograafiliste tunnuste alusel ning tüpoloogiate seost hoiakutega sisserändajate ja demokraatia suhtes.

Uurimistöo teoreetilises osas kirjeldatakse identiteeti läbi Tajfeli (1979) sotsiaalse identiteedi teooria, mis väidab, et inimesed kategoriseerivad ennast sarnaste tunnuste, hoiakute ja arvamuste alusel gruppidesse ning vastandavad ennast teiste gruppidega. Lisaks antakse ülevaade gruppidevahelise ohu teooriast (*Intergroup Threat Theory*), mis täiendab sotsiaalse identiteedi teooriat ning seletab gruppide omavahelist vastandumist ning sellele järgnevat protsesse inimkäitumises. Kuna rahvus on üks võimalik aspekt,

mille alusel invidiidid ennast kategoriseerivad ning seeläbi identifitseerivad, on käesoleva uurimistöo keskmeks rahvuse ja rahvusluse tekkemehhanismid, rahvuslik ja Euroopa identiteet ning nende kontekst Eestis.

Uurimistöo empiirilises osas analüüsitakse noorte vastajate identiteeditüüpe ning seoseid hoiakutega sisserändajate ja demokraatia suhtes. Analüüsiks kasutatakse Euroopa Liidu poolt rahastatud projekti CATCH-EyoU käigus läbi viidud veebiküsitlust, millele vastas kokku 1074 Eesti noort vanuses 15-30 aastat.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	7
1.1 Sotsiaalse identiteedi teooria.....	7
1.2 Gruppidevahelise ohu teooria.....	9
2. RAHVUS JA RAHVUSLUS	10
2.1 Rahvuse ja rahvosluse olemus ning tekkemehhanismid	10
2.2 Hoiakute kujunemine	13
3. EESTI KONTEKST	16
3.1 Rahvosluse ja identiteedi kujunemine Eestis	16
3.2 Hoiakud ja arvamused sisserändajate suhtes Eestis	18
4. UURIMISKÜSIMUSED.....	22
5. METOODIKA	23
5.1 Valim.....	23
5.2 Analüüsimetodid	23
6. ANALÜÜS JA ARUTELU.....	25
6.1 Vastajate taust	25
6.2 Identiteeditüübid	27
6.2.1 Identiteeditüüpide seos sotsiaal-demograafiliste tunnustega	29
6.3 Hoiakud seoses sisserändajatega.....	34
6.4 Hoiakud demokraatia suhtes	41
7. JÄRELDUSED	47
KOKKUVÕTE.....	51
KASUTATUD KIRJANDUS	53
LISAD	58

SUMMARY	62
---------------	----

SISSEJUHATUS

Inimese identiteeditunne kujundab olulisel määral tema hoiakuid ning suhestumist ühiskonda. Sarnaselt mõjutab identiteet ka kuuluvustunnet, mis seob inimesi teiste inimestega nende ühiste arusaamade alusel. Sotsiaalne identiteet on kompleksne süsteem, mis hõlmab enda alla väga erinevaid kategooriaid, mille alusel individid ennast grupeerib. Inimese rahvus (st. rahvuslik identiteet) on üks olulisemaid kategooriaid, mille alusel individid ennast identifitseerib. Ennast mingite tunnuste või hoiakute alusel identifitseerides vastandavad inimesed ennast ka teiste gruppidega, mis nende isiklike tunnuste või hoiakutega ei harmoneeru.

Henri Tajfel ja John Turner (1979) kirjeldasid sotsiaalset identiteeti kui vahendit, mille läbi kirjeldati gruppidevahelist suhtlemist. Sarnase sotsiaalse identiteediga inimesed moodustavad ühiste tunnuste ja arusaamade alusel grupid, mille abil nad kujundavad ning mõjutavad üksteise hoiakud. Läbi sellise protsessi toimub enamasti ka vastandumine teiste gruppidega. Vastandumine tekitab omakorda konflikti erinevate gruppide vahel, sest grupiliikmetel on alateadlik vajadus enda grupi hoiakuid ning eksistentsi kaitsta. Teiste gruppidega vastandavad tõenäolisemalt ennast kultuuriliste väärtuste ja rahvusliku kuuluvuse alusel identifitseerivad grupid (Billiet, Maddens, Beerten, 2003).

Inimeste hoiakud on üks gruppidesse jagunemise vahendeid. Inimesed hoiakud on üldiselt hinnangulised ning kujunevad vastavalt positiivsetele või negatiivsetele emotsioonidele, mis seostuvad indiviidil mingi kindla objektiga. Tänapäeva ühiskonnas on laialdast kõnepinda kogunud muudest riikidest suurenev sisseränne, mistõttu on oluline uurida inimeste hoiakuid, mis kujundavad nende sotsiaalset identiteeti ning läbi selle ka sisserändajate aktsepteerimist.

Käesoleva magistritöö eesmärk on uurida Eesti noorte Euroopa ning rahvuslikku identiteeti ning vaadelda, milline identiteeditüpoloogia kujuneb Eesti noorte vastajate hulgas. Tüpoloogiat saab kasutada seoseanalüüsiks, et uurida noorte vastajate hoiakuid sisserändajate ning demokraatia suhtes.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

Indiviidi identiteet, selle kujunemine ning sellega seotud hoiakud kirjeldavad indiviidi positsiooni ning arusaama ühiskonnast. Identiteeti ning selle kujunemist on kirjeldatud väga erinevate teooriate ning filosoofiliste käsitluste kaudu, mistõttu on identiteeti võimalik analüüsida väga mitme erineva nurga alt, näiteks nii individuaalsel kui ka kollektiivsel tasandil. Käesolevas töös käsitletakse indiviidi sotsiaalset identiteeti kollektiivsel tasandil ühiskonnas läbi gruppikuuluvuse, mis omakorda tingib ka gruppide omapoolse mõju individuaalsel tasandil. Inimeste käitumise ja sotsiaalse teadlikkuse kujundamist kirjeldab sotsiaalne konstruktivism (Berger & Luckmann, 1966), mis on oma olemuselt filosoofiline sotsiaalteaduslik paradigma, mis avab käsitluse individide teadmistest igapäeva reaalsusest ning tekkemehhanismidest omavahelise suhtluse käigus pika aja jooksul. Paraku ei keskendu sotsiaalne konstruktivism niivõrd individide identiteedi kujunemise käsitlusele, mis on käesoleva töö keskmeks. Seetõttu võib väita, et sotsiaalne konstruktivism on laiem käsitlus, mis hõlmab erinevaid spetsiifilisemaid teooriad, mis kasutavad sarnast ideed, kuid on oma käsitlustes detailsemad ning suunitletumad. Sellest tulenevalt kasutatakse magistritöös identiteedi mõiste avamiseks sotsiaalse identiteedi teooriat (Tajfel & Turner, 1979), mis avab identiteedi mõiste läbi gruppikuuluvuse ning sellest tulenevalt vaatleb võimalikke muutusi individide hoiakutes.

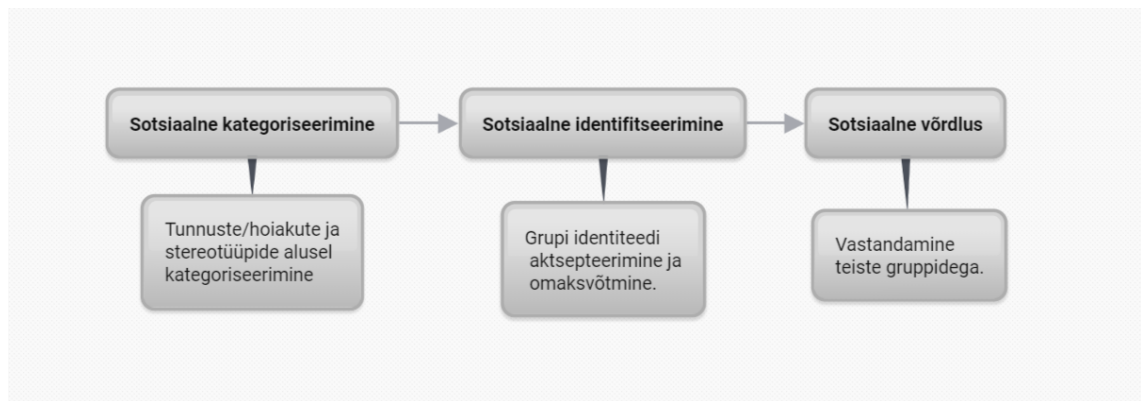
1.1 Sotsiaalse identiteedi teooria

Sotsiaalse identiteedi teooria (*Social Identity Theory*) kujunes välja 1970-1980. aastatel, mil sotsiaalpsühholoogid Henri Tajfel ja John Turner (1979) tutvustasid sotsiaalset identiteeti kui vahendit, mille abil kirjeldada gruppide sisest ja gruppide omavahelist käitumist. Tajfeli (1979) sotsiaalse identiteedi teooria alusel defineerib sotsiaalne identiteet indiviidi läbi grupikuuluvuse, mis kujundab tema hoiakuid ja arvamusi. Gruppi kuulumisel on ka oluline roll indiviidi sotsiaalsel staatusel ning tema isikliku mina-pildi

loomisel. Nii nagu individ võib kuuluda mitmesse gruppi, võib indiviidil ka olla mitu erinevat sotsiaalset identiteeti (Brewer & Gardner, 1996).

Sotsiaalse identiteedi teooria (1979) väidab, et kindlasse gruppi defineerimisega omistab individ endale „grupisese“ kuuluvustunde ning sellega kaasnevad normid (käitumine, hoiakud, uskumused), mille alusel vastandatakse teisi indiviide, kes gruppi ei kuulu „grupivälisteks“. Tajfeli ja Turneri (2004) väitel toimub selline vastandamine gruppidesse „meie“ ja „nemad“ kolme erineva protsessi käigus, milleks on: sotsiaalne kategoriseerimine, sotsiaalne identifitseerimine ja sotsiaalne võrdlus (Joonis 1).

Joonis 1. Psühholoogilised protsessid sotsiaalse identiteedi teoorias

Allikas: Autori kohandus Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004) põhjal.

Sotsiaalse kategoriseerimise käigus tuvastab individ ennast mingi tunnuse või hoiaku alusel, mis teda iseloomustab ning mille tulemusel saab individ ennast mingisugusesse gruppi liigitada. Sarnaste tunnuste ning hoiakute alusel moodustuvad erinevad sotsiaalse identiteedi grupid. Sotsiaalse identifitseerimise protsess kirjeldab indiviidi käitumist, mille ta omandab kui ta mingisugusesse sotsiaalsesse gruppi kuulub ning mille identiteedi ta omaks võtab. Samasse sotsiaalsesse gruppi kuuluvad inimesed käituvad sarnaselt, lähtudes samasugustest hoiakutest ja tunnustest, mis neid seovad. Sellest tulenevalt tekib ka sotsiaalse võrdluse protsess, mille käigus hakkavad samasse gruppi kuuluvad indiviidid ennast vastandama kas teiste huvigruppidega või indiviididega, kes nendega samasse gruppi ei kuulu. Selline eristamine viitab tihti teiste gruppide suhtes negatiivsete hoiakute omamisele, mistõttu võib erinevate gruppide suhtumine üksteisesse olla konfliktne.

1.2 Gruppidevahelise ohu teooria

Sotsiaalse identiteedi teooriat täiendab gruppidevahelise ohu teooria (*Intergroup Threat Theory*), mis kirjeldab erinevate gruppide vahelist konflikti ning sellest tulenevat ohutunnet, mida vastanduvad grupid üksteise suhtes tunnevad (Stephan, Ybarra, Morrisson, 2009). Autorid kirjeldavad antud teoorias ohutunnet sarnaselt sotsiaalse identiteedi teoreetikutele, kes väidavad, et grupiväliste indiviidide teod ja käitumine võivad ohustada gruppi kuuluvate inimeste arvamust nende grupi üldisest staatusest. Grupisisene ohutunne on muutuv ning sõltub väga palju gruppide omavahelisest varasemast läbisaamisest, kokkupuutest, kultuurilistest väärtustest jne. Üks olulisemaid faktoreid gruppide vahelise ohutunde tekkimiseks on autorite sõnul grupi konflikti ajalugu ning grupi üldine suurus võrreldes vastanduva grupiga (*ibid.*). Eriti vastuvõtlikud ohutunde tekkele ongi grupid, kes usuvad, et neil on pikk ajalooline konflikt teise grupiga, ning grupid, kes on võrreldes vastanduva grupiga suuruselt palju väiksemad. Lisaks on väga tõenäoline, et erinevused ajalooliselt kujunenud kultuurilistes väärtustes suurendavad ohutunde teket märgatavalt. Autorid nendivad, et kui grupisiseste indiviidide kultuurilised väärtused ei ühti teise grupi väärtustega, tekitab see esimeses grupis ohutunde, mis võib kahjustada nende väärtuseid. Näiteks võib riigi põhirahvusgrupp tunda ohtu immigrantide grupist, kes ei võta omaks nende kultuurilisi väärtusi, vaid üritavad juurutada enda omi. Ennast kultuuriliste väärtuste alusel identifitseerivad grupid on sisserändajate suhtes negatiivsemalt meelestatud ning tajuvad neid võimaliku ohuna rohkem (Billiet, Maddens, Beerten, 2003). Autorid nendivad oma artiklis (Billiet jt., 2003), et mida tugevamalt indiviid identifitseerib ennast rahvuse alusel, siis seda tõenäolisemalt ta vastandab ennast teiste rahvustega. Antud hüpoteesi rahvusliku identiteedi suhestumisest hoiakutega võõramaallaste suhtes on kirjeldanud ka Sumner (1906), kes leidis, et viha välisgruppide vastu on praktiliselt korreleeruv grupisisese identifitseerimisega. See tähendab, et mida suurem on indiviidi rahvuslik identiteeditunne, siis seda tõenäolisemalt vastandab ta ennast võõramaallastega ning seda tugevam see vastandumine ka on. Sarnaselt Tajfelile ja Turnerile leidsid ka Billiet jt. (2003), et võõra rahvusliku identiteediga indiviidid tekitavad võõrustaja grupis tugevat ohutunnet, mistõttu võib võõrustajate sotsiaalses grupis esineda vastureaktsioonina vastumeelsus ja viha.

2. RAHVUS JA RAHVUSLUS

2.1 Rahvuse ja rahvusluse olemus ning tekkemehhanismid

Rahvus ja rahvuslus on üks olulisemaid sotsiaalsete rühmade vorme, mis kujundavad inimeste identiteeti. Anthony D. Smith (1991:14) on kirjeldanud teoses „Rahvuslik identiteet“, et rahvus on „nime omav inimpopulatsioon, mis elab oma ajaloolisel territooriumil, jagab ühiseid müüte ja ajaloolisi mälestusi ning omab avalikku massikultuuri, ühist majandust ja üldisi õigusi ning kohustusi kõigile selle rahvuse liikmeile“. See tähendab, et rahvust seob ühtsustunne, mis kannab endas sarnaseid väärtusi ning hoiakuid. Sarnaselt Smithi arvamusele, et rahvust seob omavahel ühtsus, kirjeldab rahvuse põhimõtet ka psühholoog ja sotsiaalanthropoloog Ernest Gellner (1994:2227), kes väitis, et „Kaks inimest on samast rahvusest siis ja ainult siis, – kui neid ühendab üks ja seesama kultuur; (kultuur omakorda tähendab ideede, märkide, assotsiatsioonide, käitumisviiside ja suhtlemise süsteemi) ja kui nad tunnustavad teineteise kuuluvust sellesse rahvusesse.“. Seega kuuluvad ühte rahvusesse inimesed, keda seovad sarnased väärtused, kultuur, hoiakud ning kes ise tahavad kuuluda sellesse gruppi, samal ajal tunnustades teisi gruppi kuulujaid. Rahvus kujundab omakorda ka rahvusluse, mis Smithi (1991:73) sõnul on „ideoloogiline liikumine saavutamaks ja säilitamaks autonoomiat, ühtsust ning elanikkonna identifitseerimist ning mille eesmärgiks on ühtsuse ja identiteedi taotlemine ja säilitamine“. Seega võib väita, et rahvusluse peamiseks eesmärgiks on kujundada, säilitada ja kaitsta oma rahvusgrupile omast identiteeti.

Smith (1991) kirjeldab, et nii rahvus kui ka rahvuslus käib käsikäes rahvusliku identiteediga, mille abil populatsioon ennast defineerib ning mille abil ennast mobiliseerib ja säilitab tugeva ühiskonna. Smith (*ibid.*) väidab, et rahvuslik identiteet on üks osa kollektiivsest identiteedist, mis on praeguses ühiskonnas väga oluline ning levinud. Smithi sõnul hõlmab rahvuslik identiteet mingisugust poliitilist ühiskonda, poliitilisi institutsioone ja valitsemisvormi, mille reegleid ja norme inividid peavad järgima. Rahvuslus võib eksisteerida ka täiesti iseseisva poliitilise vormina, milleks on natsionalism. Gellner (1994:2221) kirjeldab natsionalismi kui poliitilist põhimõtet, mis on seisukohal, et poliitiline ja riiklik üksus peavad kokku langema. Natsionalism tekitab

siinkohal üsna tugeva vastuolu teiste rahvuste vastu. Emir Yazici (2019) kirjeldab antud dilemmat läbi rahvuse mõiste avamise, mille üheks põhimõtteks ongi elada koos piiritletud ja juhitud territooriumil, kuid selle põhimõtte rikkumisel võib esile kerkida natsionalismi negatiivne külg. Yazici (*ibid.*) toob siinkohal näitena välja, et üheks selliseks põhimõtte rikkumiseks ja rahvusluse ning enda ainulaadsuse kaitse põhjuseks võib olla välisrahvuste esinemine selles piiritletud ja juhitud territooriumil. Just natsionalismi ehk rahvuslust ning tugevat konservatiivsust peetakse tänapäeva ühiskonnas põhilisteks vastandujateks demokraatlikele väärtustele ning hoiakutele. Kui natsionalismi puhul laieneb võrdsusprintsip ainult rahvuslikul tasandil, siis demokraatlikud väärtused laienevad laiemale üldsusele arvestades kõigi indiviidide huve ning heaolu. Sellest põhimõttest tulenevad ka inimõigused, mida seostatakse demokraatiaga üldiselt. Seega võib tugeva rahvusliku ideoloogiaga riikide puhul olla suurem tendents muutuda ka poliitiliste väärtuste baasil rahvuskessemaks ning seeläbi diskrimineerida teistest rahvustest indiviide, kes riigis asuvad.

Lisaks eelnevale on ka määrav roll territooriumil, mille populatsioon on omaks võtnud, millega nad ennast seostavad ja läbi mille ennast identifitseerivad. Smith (*ibid.*) väidab, et klassikaline Lääne ühiskond ongi üsna rangelt territoriaalne, millest tulenevalt peab kindel territoorium kuuluma rahvustele, millel on ajalooline seos rahvuse kujunemisega ning millest kujuneb „kodumaa“. Smithi sõnul omab selline territoorium rahvustele olulist tähendust tänu ajaloolistele mälestustele ning seostele, mis on sellega loodud. Sellest tulenevalt tekib ühisel rahvusel alateadlik vajadus kaitsta oma territooriumi, et omakorda kaitsta ka oma rahvust. Smith (*ibid.*) sõnab, et ühisel territooriumil elav rahvus võtab omaks ka ühised väärtused ja kultuuri, mistõttu tekib ühine ideoloogia, ühised soovid, ideed ja nägemused, mis seovad rahvast ühisel territooriumil. Sellest tulenevalt võibki ohutunne tekkida kui rahvusele kuuluvale territooriumile saabuvad teised identiteedigrupid või rahvusgrupid. Sellest tulenevalt üritatakse neid tõrjuda ning nende suhtes omistatakse negatiivsed hoiakud.

Lisaks ühisele ajaloole, territooriumile, poliitilisele korrale ja kultuurile lisandub Montserrat Guibernau (2004) sõnul rahvusliku identiteedi mõistele ka psühholoogiline dimensioon. Nimelt võib seotus rahvusliku identiteediga olla passiivne, kuid väline oht, olgu see siis potentsiaalne, reaalne või ette kujutatud ning millel võib olla tugev oht traditsioonidele, kultuurile, inimestele ja nende heaolule, tõstatab väga tugevalt ühise

grupitunde. Sellise ühise grupitunde alusel on samasugust sotsiaalset identiteeti omavad populatsioonid võimelised ka oma hoiakute eest äärmustesse langema. Guibernau (*ibid.*) sõnul on inimesed võimelised oma rahvuse eest tegema suuri ohverdusi ning vajadusel selle kaitseks ka surema.

Rahvuslastel on üldine tendents hoolida enda rahvuskaaslastest rohkem kui teistest indiviididest. Rahvusluse erapoolikust on arutanud enda artiklis Thomas Hurka (2011), kes nentis, et tihti omistatakse rahvuskaaslastele tunduvalt suuremaid õigusi, mis sisserändajatele ei laiene, ning rahvuskaaslaste huvidele omistatakse rohkem kaalu kui teiste inimeste huvidele. Hurka väidab, et klassikalistes teooriates selgub, et inimesed omavad identiteeti, mis on seotud nende kuuluvusega mingisugusesse kultuuri ja mida tema nimetab „kultuuriliseks perfektsionismiks“. See tähendab, et inimene omab automaatselt sama identiteeti, mis on seotud tema sünnipärase kohaga, st. eestlane omab eestlase identiteeti ning igal sellisel juhul seisneb inimeste heaolu vähemalt osaliselt antud kultuurilise identiteedi arendamises. Selline sünnipärane kategoriseerimine annab populatsioonile esmase identiteedi juba sünnijärgselt, vastavalt millele kujundavad inimesed oma sotsiaalset identiteeti ning sellest mõjutatud hoiakuid. Sellest tulenevalt toimub rahvusliku identiteedi omaks võtmine väga varakult ning kujundab inimeste hoiakuid juba sünnimisest saadik. Samas on ühine kultuur üsna mitmemõõteline ning keeruline süsteem, mis Smithi (1991) sõnul määrab populatsioonide vastandumise. Smith väidab, et kultuur koosneb erinevatest elementidest, mis omavad suurt rolli inimeste omavahelisel läbisaamisel ning aktsepteerimisel. Keel, religioon, tavad ning nahavärv on nendest kultuuriosadest kõige olulisemad ning määravamad ning on tugevas seoses inimese rahvuse ning rahvuslusega.

Inimesed, kes identifitseerivad ennast rahvuse alusel kategoriseerivad ennast seeläbi ühisesse gruppi. Sellest tulenevalt hakkab nende puhul tekkima grupisisene eelistamine. Miles Hewstone, Mark Rubin ja Hazel Willis (2002) kirjeldavad grupisisest eelistamist (*intergroup bias*) kui nähtust, mille käigus gruppi kuuluvaid liikmeid eelistatakse rohkem kui mitte gruppi kuuluvaid inimesi. Sarnaselt Tajfeli (1979) sotsiaalse identiteedi teooriale moodustub gruppikuuluvusega liigitus „meie“ ja „nemad“. Seega on sarnase tunnuse alusel gruppi kuuluvatel inimestel eelis ja heakskiit teiste inimeste ees, kes gruppi ei kuulu.

Rahvus ja rahvuslus on üks viis, kuidas kujundada enda sotsiaalset identiteeti. Sarnase rahvuse alusel kategoriseerinud inimesed koonduvad ühistesse gruppidesse ning hakkavad ennast vastandama teiste rahvusgruppidega. Rahvusliku identiteedi alusel grupeerunud inimeste jaoks on oluline ka territoorium, mida nad kaitsevad ning peavad enda omaks. Sellest tulenevalt seob tihti ühisel territooriumil elavaid inimesi ka sarnane sotsiaalne identiteet, sest ühisel territooriumil elavaid inimesi seob ajalugu, ühised mälestused ning sarnased väärtused ja hoiakud. Oma rahvuskaaslaste eest kantakse rohkem hoolt ning igasugune väline oht, mis ohustab antud rahvuslikku identiteeti või territooriumi, millega rahvuslik identiteedigrupp on ennast sidunud suurendab rahvusliku identiteedigrupi ühtsustunnet märgatavalt.

2.2 Hoiakute kujunemine

Hoiakud on oluline faktor mõistmaks inimese sotsiaalset identiteeti ning seda kujundavaid väärtusi. Hoiaku (*attitude*) mõistele on seletuse andnud mitmed autorid, kuna ühest definitsiooni, mis suudaks antud sotsiaalpsühholoogilist nähtust selgitada, nende arvates ei ole. Kõige tuntuma seletuse hoiaku mõistele on andnud autorid Eagly ja Chaiken (1993:1): „Hoiak on psühholoogiline tendents, mis väljendub hinnangu andmises objektide olemusest pooldaval või mittepooldaval viisil.“ Sarnaselt Eagly ja Chaikeni arvamusele on hoiakuid kirjeldanud Icek Ajzen (1991), kes väitis, et hoiakud on suunatud üldiselt kindla objekti suunas ning on oma olemuselt juba hinnangulised. Hoiaku hinnangulisus väljendub üldiselt nende hinnangute vastandumises. Augoustinos ja Walker (1995) kirjeldasid hoiakut kui hinnangut mingisuguse objekti suhtes, millele omistatakse kas negatiivne või positiivne väärtus. Seda kirjeldatakse üldiselt läbi tunnetusliku elemendi (hea/halb, meeldib/ei meeldi). Seega on inimese hoiak seotud ka hinnangu andmisega mingi kindla objekti suhtes, millel on ka emotsionaalne sidusus. Kui tegemist on negatiivse hoiakuga, siis tekitab see inimeses ka negatiivse emotsiooni, millele võivad järgneda ka tugevad negatiivsed tunded, nt. vastumeelsus, viha, protestimeelsus.

Daniel Katz (1960) väidab, et hoiakud omavad ka indiviidide jaoks erinevaid funktsioone. Üks nendest funktsioonidest on tema sõnul väärtusi väljendav funktsioon, mis hõlmab

endas kohanemisvõimelisust. Nimelt kui indiviid omab sotsiaalselt tunnustatud või meelepärast hoiakut, siis väga tõenäoliselt saab see indiviid teiste poolt sotsiaalset heakskiitu. Sellest tulenevalt omavad hoiakud kohanemiskompleksi, mis aitavad omakorda inimestel sulanduda mingisugusesse sotsiaalsesse gruppi. Katzi väitel otsivad inimesed sarnaste hoiakutega indiviide ning kujundavad oma hoiakuid vastavalt enda meeldivusele. See tähendab, et indiviid, kes soovib kuuluda mingisugusesse sotsiaalsesse gruppi, peab omama ka grupile sarnaseid hoiakuid, mis omakorda annavad mingisugusele objektile ka hinnangu. Selline hoiakute alusel sarnaste inimgruppide otsimise printsiip sarnaneb sotsiaalse identiteedi teooriale, milles inimesed kategoriseerivad ennast kindlate tunnuste alusel ning koonduvad nende indiviididega, kes nende tunnustega sarnanevad.

Eagly ja Chaiken (1993) kirjeldavad hoiakute kujunemist kolme erineva aspekti alusel, milleks on tunnetuslik (*cognitive*), afektiivne/emotsionaalne (*affective*) ja käitumuslik (*behavioural*). See tähendab, et positiivne või negatiivne hoiak mingisuguse objekti suhtes mõjutab vastavalt ka uskumusi, põhjuseid, emotsioone, tundeid ja käitumist vastava objekti suhtes. Seega võib negatiivne hoiak tekitada negatiivse emotsiooni ja seejärel ka negatiivse käitumise kindla objekti suhtes. Selliste hinnangute kogemisel jagunevad hoiakud ka erinevatesse kategooriatesse. Perloff (2010) kirjeldab, kuidas hoiakud aitavad erinevaid objekte meie elus kategoriseerida ning kujundavad meie arusaamu mõjutades otsuseid, mida me teeme. Sarnane kategoriseerimine toimub ka mingisuguse sotsiaalse identiteedi omandamise käigus, kus me kategoriseerime iseennast mingisugusesse gruppi näiteks hoiakute alusel. Iseenda kategoriseerimine on sotsiaalselt kognitiivne protsess, mille käigus inimesed omistavad mingisuguse grupi omadused ja käituvad vastavalt grupi üldisele normile (Smith & Hogg, 2008). Selline käitumine seletab, kuidas inividid omandavad grupisisesed normatiivseid hoiakuid ning hakkavad neid pidama enda isiklikeks hoiakuteks. Smith ja Hogg väidavad, et indiviid, kes kategoriseerib ennast mingisugusesse gruppi ning peab antud gruppi kuulumist oluliseks, samastab ennast ka grupi prototüübiga. See tähendab, et indiviid omistab endale grupi normid, stereotüübid, hoiakud ning muud olulised omadused. Smithi ja Hoggi sõnul on selliselt omistatud normid ja hoiakud võrdväärset isiklike normide ja hoiakutega, mõjutades indiviidi arvamusi ning käitumist.

Hoiakud oma olemuselt kompleksed, hinnangulised ning ajas muutuvad. Hoiakud võivad muutuda inimese enda soovil ning ka teiste mõjutusel. Hoiakute abil on inimestel

võimalik sotsiaalsetesse gruppidesse kuuluda ning üldist heakskiitu pälvivad hoiakud muudavad protsessi oluliselt kergemaks. Seega enda sotsiaalset identiteeti kujundades kategoriseerivad inimesed ennast hoiakute alusel gruppi, mille käigus aktsepteerivad nad grupi normatiivse käitumise ning samastavad oma hoiakud grupi omadega. Seega võivad indiviidi hoiakud muutuda gruppi kuuluvusega konkreetsemaks ning radikaalsemaks.

3. EESTI KONTEKST

3.1 Rahvuluse ja identiteedi kujunemine Eestis

Praeguses arenevas multikultuurses ühiskonnas on muutunud oluliseks enda rahvusliku identiteedi säilimine ning sisserände suurenemisel vajadus seda kaitsta ning hoida. Eestlaste rahvuslus on kujunenud ajalooliselt keeruliselt. Olles aastakümneid võõrvõimu all, tekkis ühiskonnas tugev ühtehoidmine ning vajadus iseseisvuse eest võidelda. Laulev revolutsioon, Balti kett ning lugematu arv kodanike poolt organiseeritud protestiaktsioone on kõigest pisikene näide püüdest luua oma riik territooriumil, mida defineeriti „kodumaaks“. Aune Valk (2017:202) väidab Eesti inimarengu 2016/2017 aasta aruandes, et „Eesti kui väikese riigi ja rahva identiteedi võtmeküsimuseks on selle muutumine teiste kultuuride ja laiemate poliitiliste tegurite mõjutusel, olgu selleks okupatsioon või Euroopa Liiduga ühinemine“. Sellest tulenevalt on aja jooksul väga palju erinevaid uurimusi viidud läbi selleks, et mõista võimalikku mõju, ohtusid ning analüüsida võimalusi saavutamaks efektiivsemaid tulemusi rahvaste lõimumisel ja integratsioonis. Valk (*ibid.*) sõnab oma artiklis, et eestlased identifitseerivad ennast peamiselt läbi etnilisuse ja kultuuri, st. eestlaste jaoks on Eesti eelkõige etnilise päritoluga eestlaste riik ning etnilisusega kaasnev uhkus- ja kuuluvustunne suurenevad vanuse kasvuga. Sellest tulenevalt tugevneb vanuse kasvuga ka rahvuslus ning rahvuslik identiteet. Valgu (*ibid.*) sõnul erinevad Eestis elavate eestlaste ning venelaste arusaamad riigiidentiteedist märgatavalt. Näiteks on Valgu sõnul eestlaste jaoks oluline Eesti kodakondsuse tähtsustamine ning uhkus Eesti lipu ja ajaloo üle. Samas on mingite hoiakute puhul ka suur ühisosa nii Eestis elavatel eestlastel kui ka venelastel. Valk (2017:204) tõi enda artiklis suurema ühisosaga näiteks hoiakud, milleks on „Eesti loodus, väikese ja eduka riigi kuvand, Eesti kodakondsuse tähtsustamine ja Eesti pühade tähistamine, samuti enamik mitmekultuurilise riigi ja inimesega seotud teemasid, nagu näiteks samaaegne seotus nii Eesti kui ka Euroopaga või mitmesse kultuuri kuulumise nägemine positiivsena.“ Seega on nii Eestis elavate eestlaste kui ka venelaste jaoks oluline samaaegselt olla seotud nii Eesti kui ka Euroopaga ning sellest tulenevalt kuuluda samaaegselt mitmesse erinevasse gruppi. Valk (*ibid.*) tõi artiklis välja, et 2010.–2013. aasta SA Unitase poolt juhitud projektis „Erinevad rahvad – jagatud pärand“ („*Different*

Nations-Shared Experiences“) selgus Eesti identiteedi muutus ja areng aja jooksul. Autor toob välja ka asjaolu, et võrreldes varasemaga, on eestlaste arusaam eestlaseks olemisest muutunud avaramaks ning eestlaseks olemine ei ole piiritletud ainult kindlas riigis elamise ja läbi ühese identiteedi määratlusega. Seega võib indiviid, kes ennast eestlaseks määratleb, elada ka teises riigis ning omada multi-identiteeti. Valk (2017:209) sõnas artiklis, et „Eesti identiteediga toimunud muutustele oleme täna palju rohkem avatud ka teistele rühmakuuluvustele, ka Eestis elades on maailm muutunud palju-palju avaramaks ja mitmekultuurilisemaks. Oleme täna rohkem põhjamaalased ning oluliselt julgemalt eurooplased kui paarikümne aasta eest. Põhjamaa, Balti ja maailmakodaniku identiteet on oluline pooltele keskkoolinoortele, Euroopa Liidu kodanikuks olemist peab tähtsaks 2/3. Sellises kontekstis pole eestlaseks olemine enam paratamatus, vaid üks kuuluvus paljudest.“ Sellest tulenevalt saab välja tuua, et aja jooksul on eestlaste ning Eestis elavate venelaste jaoks muutunud oluliseks enese minapildi jagamine mitmesse erinevasse gruppi samaaegselt ning enese grupeerimine ning lahterdamine ainsa identiteedi abil ei ole enam aktuaalne.

Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002.-2014. aasta tulemustes kirjeldasid autorid Veronika Kalmus ja Triin Vihalemm samuti muutusi inimeste kollektiivses identiteedis. Antud uuringus peegeldus inimeste jagunemine erinevatesse identiteedikategooriatesse, mille tulemusel selgus, et nii 2002. aastal kui ka 2014. aastal on üks kõige populaarsem identiteedikategooria oma rahvusrühm, mis väljendab selget ühtekuuluvustunnet (Kalmus & Vihalemm, 2017). 2002. aastal samastas ennast oma rahvusrühmaga 77% koguvalimist ning 2014. aastal tõusis see number 92%-ni. Võrreldes oma rahvusrühmaga samastas eurooplastega ennast palju vähem vastanuid. Samas, kui 2002. aastal samastas ennast eurooplaste identiteedikategooriaga 16% kõigist vastanutest, siis 2014. aastal oli tulemus 32%. See tähendab, et eurooplastega ühtekuuluvuse tundjate hulk on selle aja jooksul suurenenud kaks korda. Antud nähtusel on ühiskondlike muutuste tõttu loogiline selgitus. „Eesti kuulumine Euroopa Liitu, inimeste suurem mobiilsus ja tugevnenud ühine kommunikatsiooniruum võivad olla eurooplaseidentiteedi tõusu olulisimad põhjused“ (Kalmus & Vihalemm, 2017:120).

3.2 Hoiakud ja arvamused sisserändajate suhtes Eestis

Üha globaliseeruv maailmas liiguvad inimesed erinevate riikide vahel väga palju, kuid põhjuseid, mille tõttu inimesed rändavad, on mitmeid. Euroopa Nõukogu poolt välja antud Noorte inimõigushariduse käsiraamatus „Kompass“ on kirjeldatud rännet kui inimeste ümberkolimist või liikumist riigi siseselt ning ka riigi väliselt olenemata põhjusest, kuid millel on otsene mõju riigi kultuuri ning rahvusrühmade ja keele traditsioonilisusele (Brander, De Witte, Ghanea, Gomes, Keen, Nikitina, Pinkeviciute, 2012). Käsiraamatus on kirjeldatud sisserändaja mõistet Euroopa migratsioonikomitee määratluse kohaselt, milles tuuakse välja, et sisserändajaks nimetatakse „sõltuvalt kontekstist emigrante, tagasipöörduvaid rändajaid, immigrante, pagulasi, ümberasustatud isikuid, immigrantide perest pärinevaid isikuid ja/või immigratsiooni tagajärjel tekkinud vähemusrahvuse liikmeid“ (*ibid*). Seega on sisserändaja laiem ning avaram mõiste, võtmaks kokku rändega seotud isikuid teistest riikidest. Pagulane on sisserändaja alamkategorია, sest tema motiiv on määratletud ning põhjendatud. ÜRO pagulaste ülemvoliniku määratluse kohaselt on pagulane isik, „kes ei saa või ei taha päritoluriiki tagasi pöörduda, kuna ta kardab põhjendatult tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast“ (UNHCR, 1951). Sellest tulenevalt on ka pagulane sisserändaja, kuid tema põhjus rändeks on kategoriseeritud ning põhjendatud. Käesolevas magistritöös kasutatakse mõistet sisserändaja laiemas tähenduses, mis tähendab, et ka pagulane on oma olemuselt sisserändaja, kes on oma kodukohast lahkunud pikemaks ajaks.

Eestis hakati hoiakuid sisserändajate suhtes uurima üsna hiljuti. Eriti aktuaalseks muutus teema Euroopa Liitu astumisega, mil Schengeni viisaruumiga kaasnes lihtsam riikidevaheline mobiilsus. Esimesed andmed hoiakute kohta immigratsiooni suhtes pärinevad 2004. aasta Euroopa Sotsiaaluuringu Eesti tulemuste raportist (Ainsaar, Kutsar, Arro, 2005). Hoiakuid immigratsiooni suhtes uuriti antud aastakäigul rahvuse, rassi ning väljaspool Euroopat, vaesematest riikidest pärit immigrantide kohta (Ainsaar jt., 2005). Antud tulemustest selgus, et eestlased on tolerantsemad immigrantide suhtes, kes on lähedasest rahvusest ja rassist ning vähem tolerantsem immigrantide suhtes, kes on teisest rassist ning rahvusest. 35% vastanutest ei poolda vaesematest riikidest väljastpoolt Euroopat tulijaid. Ainsaar jt (*ibid.*) kirjeldasid uuringu raportis, et nooremad, kõrgema

haridustasemega ning võõrkeelsed vastajad on tolerantsemad. Vastajad andsid ka hinnangud immigratsiooni mõjule Eestis, millest selgus, et kõige rohkem kardeti kultuurielu rikkumist, majanduslikku mõju ning kehva mõju Eestile kui elupaigale. Ainsaare jt (*ibid.*) sõnul väljendasid kõige rohkem kartust immigratsiooni mõju suhtes eestikeelsed ja madalama haridustasemega vastajad.

2014. aasta Euroopa Sotsiaaluuringust (Ainsaar & Beilmann, 2016) selgus sarnane muster inimeste hoiakutes. Autorid (*ibid.*) toovad välja, et ligi 30% eestlastest ei poolda väljastpoolt Euroopat vaesematest riikidest pärit immigrantide elama asumist Eestisse ning üleüldiselt suurendab inimese päritolu mujalt kui Euroopa Liidust vastuolu sisserände. Võrreldes 2004. aasta Euroopa Sotsiaaluuringuga on 2014. aasta Euroopa Sotsiaaluuringus hoiakuid sisserändajatesse uuritud põhjalikumalt. Uuringu alusel saab hinnata suhtumist erineva taustaga sisserändajatesse. 2014. aasta uuringust selgus, et Eesti ja Tšehhi usalduspiirid oli riigiti kõige madalamad, mistõttu on ka nende hoiakud sisserändajatesse Ainsaare ja Beilmanni (2016) sõnul kõige ettevaatlikumad. Lisaks selgusid 2014. aasta Euroopa Sotsiaaluuringus huvitavad seosed sisserändehoiakute taustatunnustega. Uuringust selgus, et vanus on üks kõige olulisem tunnus, millel on tugev seos suhtumisega sisserändajatesse. Nimelt võrreldes teiste riikidega on eestlaste hoiakud erinevate vanusegruppide lõikes väga erinevad. Mida noorem oli Eesti rahvusest vastaja, siis seda suurem oli rändehoiaku koondindeks ning positiivsem ka suhtumine sisserändajatesse (Ainsaar & Beilmann, 2016:19). Sarnaselt 2004. aasta uuringuga selgus 2014. aasta uuringust (2016:19) selgub, et Euroopa üldiselt on kõrgharidusega inimesed sisserändajate suhtes positiivsemalt meelestatud. Eesti puhul olid 2014. aasta uuringus erinevate haridusrühmade hoiakute usalduspiirid üsna sarnased, mistõttu selget eristumist erinevate haridustasemete vahel ei olnud. Samuti ei selgunud uuringust, et sugu, kodakondsus, rahvus, kodukeel ning riigis sündimine oleks hoiakute erinevusi ning usalduspiire mõjutanud. Samas mainisid Ainsaar ja Beilmann (2016), et negatiivse suhtumise poolest sisserändajatesse kerkisid esile just selgelt parempoolse maailmavaatega vastajad. Sarnaselt esines tugev seos rahvuse ja rahvuslusega. Nimelt Eestiga tugevamat sidet tundvad vastajad tundsid mõningatel juhtudel ka negatiivseid hoiakuid rohkem. Statistiliselt oli see seos Ainsaare ja Beilmanni (*ibid.*) sõnul küll nõrk, kuid siiski olemas.

2014. aastal viis Siseministeeriumi tellimisel uuringufirma Saar Poll OÜ läbi sisserännet puudutava uuringu, mille eesmärk oli „kaardistada Eesti elanikkonna arvamusi ja hoiakuid varjupaigataotlejate ja pagulaste kohta ning tuua võrdlusanalüüsina välja elanikkonna hoiakutes toimunud peamised muudatused võrreldes 2010. aastaga“ (Saar Poll, 2014:3). Antud küsitluses osales 1000 Eesti elanikku. Uuringust selgus, et rohkem kui pooled vastanutest (55%) hindavad sisserändajate mõju Eestile negatiivseks. Sarnane tulemus esines ka 2010. aasta uuringus, kus 57% vastajatest leidis, et sisserändajad võivad Eesti ühiskonda negatiivselt mõjutada. 2014. aasta (*ibid.*) uuringust selgus, et negatiivset hoiakut omasid vanemad kui 40-aastased vastajad (59%), kesk- või keskeriharidusega (59%) ja naissoost vastajad (59%). Seega sarnanevad tulemused suuresti Euroopa Sotsiaaluuringute tulemustele, millest selgus, et üldiselt omavad negatiivsemat hoiakut sisserändajate suhtes vanemad ja madalama haridustasemega inimesed. Lisaks selgus Saari 2014. aasta uuringust, et negatiivset hinnangut suurendab arvamus, et sisserändajate saabumisega suureneb ka konfliktioht (60%).

TNS Emor viis 2015. aasta novembris läbi arvamusuuringu Eesti elanike suhtumisest põgenikekriisi. Uuringus küsitleti telefoni teel 1000 vastajat, kellest üle poole (53%) leidis, et sisserändajaid ei tohiks riiki vastu võtta turvalisuse kaalutlustel. Hinnang sisserändajate mõjule turvalisusele Eestis jagas vastajad kahte võrdsesse gruppi. Pooled vastajatest olid sisserändajate suhtes vastumeelsed ja tõrjuvad ning kartsid Eesti turvalisuse pärast. Teine pool vastajatest omas pigem neutraalset hoiakut, kes sisserändajate suhtes ohtu ei tundnud ning olid pigem avatud meelega. Sarnaselt eelnevate uuringutega, selgus ka TNS Emori uuringus (2015), et negatiivsemalt suhtuvad sisserändajatesse pigem madalama haridustasemega inimesed. Lisaks on negatiivne hoiak ka pigem muust rahvusest elanikel.

2016. aastal Turu-uuringute AS'i poolt läbi viidud uuringus selgusid eelnevate uuringutega võrreldes sarnased seisukohad. Kõikides tunnusegruppides (vanus, haridus, sissetulek) leidsid enamus vastajaid, et erineva kultuuritaustaga inimesi tuleks Eestisse lubada väga vähesel määral või üldse mitte. Samas olid jällegi avatumad antud küsimuses 18-24-aastased noored, kõrgema sissetulekuga või kõrgema haridustasemega inimesed. Antud vastajate puhul esines ka kõige vähem neid inimesi, kes sisserändajate suhtes vastumeelsed olid ning võimaluse korral neil riiki siseneda ei lubaks.

Kuigi kõik eelpool mainitud uuringud on läbi viidud üsna lähestikku ning pigem hiljuti, annavad nad siiski hea ülevaate eestlaste hoiakutest ja arvamustest. Võrreldes varasemate aastate uuringutega on üldiselt hoiakud ning sotsiaal-demograafilised tunnused, mis hoiakuid mõjutavad, üsna sarnased. Sellest tulenevalt saab öelda, et üldiselt mõjutab negatiivset hoiakut indiviidi vanus, haridustase ning rahvuslik kuuluvus. Mida noorem ja kõrgem on inimese haridustase, siis seda tõenäolisemalt suhtub ta sisserändajatesse positiivsemalt. Rahvuse puhul mängib rolli rass ning päritolumaa. Sisserändajaid, kes on sarnasest rassist ja rahvusest aktsepteeritakse rohkem. Selles tulenevalt ei soosita sisserändajaid, kes on pärit vaesematest riikidest väljastpoolt Euroopat. Rahvuse puhul on määrav inimese isiklik seos riigiga, mistõttu oma koduriigiga tugevamalt seotud inimene võib omada sisserändajatesse tõenäolisemalt ka negatiivset hoiakut. Samuti võib mõjutada inimese hoiakut sisserändajatesse tema poliitiline maailmavaade. Tugev parempoolne ning konservatiivne poliitiline hoiak soosib negatiivset suhtumist sisserändajatesse (Ainsaar & Beilmann, 2016). Negatiivset hoiakut kujundab ka konfliktioht (Saar Poll, 2014). Seega kujundavad inimesed enda hoiakud ning annavad oma hinnangu situatsioonile juba ette ruttavalt. Lisaks konfliktiohule kardeti kõige rohkem sisserändajate saabumisel negatiivset mõju majandusele ja kultuurile.

4. UURIMISKÜSIMUSED

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida noorte identiteeditunnetuse seost suhtumisega sisserändajatesse ja demokraatiasse. Magistritöö uurib eeskätt Eesti noorte rahvuslikku ning Euroopa identiteeti ning selle alusel loodud tüpologia seoseid erinevate hoiakutunnustega. Antud uurimistöö põhjal koostatakse vastajate puhul identiteeditüpoloogia, st. kuidas vastaja hindab enda rahvuslikku ning Euroopa identiteeti ning milline nendest identiteetidest omab vastaja jaoks suuremat tähtsust.

Uurimisküsimuste abil uuritakse identiteeditüüpide seoseid erinevate tunnustega, mille abil on näha erinevaid ühiskondlikke tendentse noorte vastajate hulgas.

Sellest tulenevalt on käesoleva magistritöö uurimisküsimused järgnevad:

- 1) Kuidas jagunevad Eesti noored identiteeditüüpidesse?
- 2) Kuidas on tüüpikuuluvus seotud olulisemate sotsiaal-demograafiliste tunnustega (vanus, sugu, haridus, keel)?
- 3) Kuidas on identiteeditüübid seotud suhtumisega sisserändajatesse?
- 4) Kuidas on identiteeditüübid seotud poliitiliste hoiakutega?

5. METOODIKA

5.1 Valim

Käesolev magistritöö tugineb Euroopa Liidu poolt Horisont 2020 programmi raames rahastatud projekti CATCH-EyoU käigus läbi viidud veebiküsitlusele (CATCH-EyoU, 2016). Veebiküsitlus viidi läbi 2016. aasta lõpus ja sellele vastas kokku 1074 Eesti noort. Andmeid koguti kahelt vanuserühmalt (15–18- ja 19–30-aastased), seega moodustasid valimi vastajad vanuses 15-30 aastat. CATCH-EyoU projekti üldine eesmärk oli kodanikuaktiivsuse kujundamine koos Euroopa noortega (Nugin jt., 2018). Sellest tulenevalt hõlmas küsitlus erinevaid eluvaldkondi puudutavaid küsimusi. Küsimustikele vastajaid värvati erinevates haridusasutustes, ülikoolides, noorte organisatsioonides ning isegi ajateenistuses. Värbamisprotseduur oli mõlema vanuserühma puhul sama. Uurimismeeskonna liige külastas vastavat asutust, tutvustas uurimust ning palus täita uuringus osalemiseks nõusoleku vormi, mille järgselt edastati küsimustik vastajale e-maili teel (vastavalt respondendi soovile kas eesti- või venekeelne küsimustik) (Beilmann jt., 2018). Seejärel võisid vastajad täita küsimustiku internetis kasutades selleks neile spetsiaalselt edastatud veebiaadressi. Küsimustik oli oma olemuselt mahukas ning hõlmas erinevaid temablokke noorte arvamustest.

Antud uurimuse eesmärgiks ei olnud esindusliku valimi koostamine, seega moodustus valim juhuslikkuse ja vabatahtlikkuse alusel. Samuti ei saa antud uurimistöö tulemusi laiendada laiemale üldsusele. Samas on valimis suurus piisav statistilisteks seoseanalüüsideks.

5.2 Analüüsimeetodid

Uurimistöös kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit, mille alusel jagatakse küsitlusele vastanud noored identiteeditüüpidesse ning vaadeldakse tüüpide seoseid teiste tunnustega (nt sugu, keel, vanus, suhtumine sisserändajatesse, poliitiline valitsemisvorm). Analüüsi läbiviimiseks kasutati SPSS versioon 20 (*Statistical Package for the Social Sciences*) andmetötluse programmi. Identiteeditüüpide koostamiseks kasutati

klasteranalüüsi. Aldenderfer ja Blashfield (1984) toovad välja, et klasteranalüüsi käigus toimub andmete grupeerimine sarnaste tunnuste alusel ning heterogeense populatsiooni jagunemine homogeensemateks alamgruppideks ja süsteemideks. Seega moodustatakse klasteranalüüsi käigus klastrid valimis kindla valitud tunnuse/tunnuste sarnasuse alusel. Klasterite moodustamiseks kasutati uurimistöös K-keskmiste meetodit (K-means). Magistritöö käigus moodustatud klasteritega viidi läbi mitmed seoseanalüüsid erinevate tunnustega. Klasteranalüüsi sisendtunnusteks valiti küsimused, mis esindasid kõige selgemini noorte seotust Euroopa ja Eesti identiteediga. Väidetele „Tunnen tugevat sidet Euroopaga“ ja „Tunnen tugevat sidet Eestiga“ said vastajad anda viie-palli süsteemis (1- üldse ei nõustu, 2- pigem ei nõustu, 3- ei ole nõus ega vastu, 4- pigem nõustun, 5- nõustun täiesti) hinnangu vastavalt oma tunnetatud seotusele Euroopa või Eestiga. Vastavalt sellele moodustusid keskmiste alusel klasteritunnused, mida hiljem analüüsi käigus seostati teiste uuringus küsitud hoiakutega. Seoseanalüüsiks valiti olulised sotsiaaldemograafilised tunnused, mis võivad olla moodustatud klasteritunnustega seotud (keel, vanus, haridus, sugu). Eesti noorte poliitiliste ja sisserändajatega seotud hoiakute uurimiseks kasutati küsimustikust erinevaid sobivasse teemablokki kuulunud küsimusi, millele samuti said vastajad anda hinnangu viie-palli skaalal. Identiteeditüüpide seoseid hoiakutega analüüsiti, kasutades hinnangute keskmiste võrdlust.

6. ANALÜÜS JA ARUTELU

6.1 Vastajate taust

Käesoleva magistritöö valimi moodustasid Eesti noored vanuses 15-30 aastat, kes omakorda jagati enne küsitluse toimumist kahte erinevasse vanusegruppi: 15-18 aastat ja 19-30 aastat. Kokku vastas küsitlusele 1069 noort. Nii mõnegi küsimuse puhul tuleb arvestada asjaoluga, et küsimusele jäeti vastamata või küsimusele ei olnud korrektselt vastatud. Tulenevalt puuduvatest väärtustest varieerub vastajate arv erinevate tunnuste puhul. Küsimused, mis puudutasid noorte haridustaset ning õpi- ja tööalast staatust, küsiti ainult vanemasse vanusegruppi kuuluvate noorte käest eeldusel, et nooremasse vanusegruppi kuuluvad noored ei ole veel tööalised ning alles õpivad. Sellest tulenevalt ei ole neil ka enamasti saavutatav haridustase veel käes.

Tabelist 1 selgub, et vastajate jaotus vanusegruppide lõikes oli suhteliselt võrdne. Nooremaid vastajaid vanuses 15-18 aastat oli natukene rohkem, vanemasse vanusegruppi kuuluvad noored moodustasid 46.4% kogu valimist. Üldiselt olid kõige enam esindatud noored vanuses 17-21 eluaastat. Oluliselt vähem oli küsitlusele vastanud noori vanuses 26-30 aastat. Selline jaotus demonstreerib aktiivsust küsitlusele vastamisel pigem nooremate inimeste seas. Valimis olid rohkem esindatud ka naissoost vastajad.

Tabel 1. Valimi moodustanud vastajate jaotus tausttunnuste alusel.

Tunnus	Vastajate jaotus	
	N	%
<i>Vanus</i>		
15-16	239	22,3
17-18	336	31,4
19-21	363	34
22-25	105	9,9
26-30	26	2,5
<i>Sugu</i>		
Naised	668	62,7
Mehed	398	37,3

<i>Rahvus</i>		
Eestlane	790	74,2%
Venelane	220	20,7%
Ukrainlane	4	0,4%
Valgevenelane	4	0,4%
Mitmest rahvusest	34	3,2%
Muu rahvus	12	1,1%
<i>Ankeedi keel</i>		
Eesti	814	76,1%
Vene	255	23,9%
<i>Kodakondsus</i>		
Eesti kodakondsus	1011	95%
Eesti ja muu riigi kodakondsus	14	1,3%
Eesti kodakondsus puudub	39	3,7%
<i>Haridustase*</i>		
Lõpetamata põhiharidus	1	0,2%
Põhiharidus	6	1,2%
Keskharidus	448	90,1%
Bakalaureus	39	7,8%
Magister	3	0,6%
<i>Õpistaatus*</i>		
Täiskoormusega õpilane	475	97,3%
Osakoormusega õpilane	1	0,8%
Täiskoormusega praktikant	1	0,2%
Midagi muud	8	1,6%
<i>Töölane staatus*</i>		
Täiskoormusega töötaja	45	9,1%
Osakoormusega töötaja	123	24,8%
Osakoormusega aeg-ajalt töötaja (juhutööd)	88	17,7%
Otsin tööd	39	7,9%
Ei tööta ega otsi tööd	201	40,5%

*Vastused puudutavad ainult vanema vanusegrupi noori (19-30 aastat).

Enamik küsitlusele vastanud noortest olid eesti rahvusest ning omasid ka Eesti kodakondsust. Vähem oli neid noori, kes olid vene rahvusest või kellel oli lisaks Eesti kodakondsusele ka muu riigi kodakondsus. Ilma Eesti kodakondsuseta noori oli kõigest vastajatest 3,7%. Küsitlusankeedi puhul oli populaarsem eestikeelne ankeet. Samas võimaldas venekeelne ankeet vastata küsitlusele juhul, kui eesti keelt (väga hästi) ei osatud. Kuna teistest rahvustest noori oli valimis suhteliselt vähe ning nii mõnegi rahvuse puhul oli esindatus minimaalne, kasutati analüüsis ankeedi keele tunnust.

Peaaegu kõik vanema vanusegrupi noored õppisid täiskoormusega. Osakoormusega õppijad ning praktiliselt osalevad noored moodustasid väga väikese osa vanema vanusegrupi vastajatest. Samas selgub tabelist 1, et lausa pooled nendest noortest töötasid kas osalise või täiskoormusega. Kõrghariduse on vanema vanusegrupi noortest omandanud kõigest 8,4% (42 noort). Peamiselt moodustavad vanema vanusegrupi keskhariduse omandanud noored (90,1%).

6.2 Identiteeditüübid

Käesolevas uurimistöös konstrueeriti vastajate identiteeditüübid klasteranalüüsi alusel kasutades SPSS analüüsiprogrammis K-keskmiste (*K-means*) meetodit. Identiteeditüüpide moodustamisel kasutati tunnuseid „Tunnen tugevat sidet Euroopaga“ ja „Tunnen tugevat sidet Eestiga“. Antud väidetele said vastajad anda hinnangu viie-palli skaalal: 1- üldse ei nõustu, 2- pigem ei nõustu, 3- ei ole nõus ega vastu, 4- pigem nõustun, 5- nõustun täiesti. Tunnused „Tunnen tugevat sidet Euroopaga“ ja „Tunnen tugevat sidet Eestiga“ annavad hea ülevaate vastaja enesekategoriseerimisest kindlasse gruppi, mis on üks sotsiaalse identiteedi võimalikust eksisteerimise vormist.

K-keskmiste meetodi puhul tuleb määrata klastrite arv. Antud uurimistööl andis kõige selgema tulemuse nelja klasteri süsteem (Tabel 2). Analüüsi käigus prooviti ka kolme- ja viieklasterlist süsteemi. Kolme klasteri puhul koondus enamik vastajatest ühte klasterisse, mistõttu oleks analüüsi järgselt järelduste tegemine olnud keerulisem. Viide erinevasse klasterisse jagunemisel jäid mitmed klastrid vastajate arvu poolest liiga tühjaks.

Tabel 2. Identiteeditüüpide jagunemine klasteranalüüsi alusel.

Hoiakud	Klasteranalüüsi keskmised väärtused			
	Klaster 1	Klaster 2	Klaster 3	Klaster 4
<i>Tunnen tugevat sidet Euroopaga.</i>	4	2	2	4
<i>Tunnen tugevat sidet Eestiga.</i>	4	2	5	3

Tabelist 2 selgub, et esimesse klastrisse koondusid vastajad, kellel oli nii Euroopa kui ka Eestiga suhteliselt tugev side. Seega identifitseerivad esimesse klastrisse kuuluvad vastajad ennast läbi mitme erineva identiteedi ning nende klastrit iseloomustab multi-identiteet. Teise klaster moodustasid vastajad, kes ei tunne tugevat sidet ei Euroopa ega Eestiga. Sellest tulenevalt ei kategoriseeri antud klastrisse kuuluvad vastajad ennast kummagi identiteedi alusel. Kolmandas klastris eristub tugev rahvuslik enesemääratlus ning madal side Euroopaga, mistõttu on selles klastris tugev rahvuslik identiteet. Neljandas klastris on erinevus küll väike, kuid siiski olemas. Sidet Euroopaga hinnatakse antud juhul kõrgemalt kui sidet Eestiga, mistõttu iseloomustab neljandat klastrit kõrgem Euroopa identiteet ning madalam rahvuslik identiteet. Kuna vastuseskaalal antav keskmine väärtus rahvuslikule identiteedile on pigem kõhklev (ei ole nõus ega vastu), siis määravaks saab tugevam seos Euroopaga.

Kõige ülekaalukam on vastajate arvu poolest esimene klaster (Tabel 3). Seega on suur osa kõigist vastanutest pigem avatud meelega, identifitseerides ennast samaaegselt läbi eestlaseks ja eurooplaseks olemise. Populaarsuselt teiseks jäi neljas klaster, kuhu kuulusid peamiselt kõrge Euroopa identiteediga noored. Oluliselt väiksemate vastajate arvuga on esindatud klastrid kaks ja kolm, milles vastajate osakaal jäi mõlemal juhul alla 10%. Sellest tulenevalt on määramata identiteediga ning kõrge rahvusliku identiteediga vastajaid antud valimis esindatud kõige vähem. Esimesse klastrisse kuuluvate noorte suurt hulka selgitab ka aja jooksul muutunud eestlaste identiteet, mille puhul Aune Valk (2017) tõi välja, et tänu pidevalt arenevale ühiskonnale ning multikultuursusele on eestlased üldiselt rohkem alid kategoriseerima ennast läbi mitmesse gruppi kuuluvuse. Seega ei defineeri tänapäeva noored ennast enam ainult läbi eestlaseks olemise, vaid nende jaoks on olulisel kohal ka eurooplaseks olemine.

Tabel 3. Vastajate jagunemine klasteritesse.

	Klaster 1	Klaster 2	Klaster 3	Klaster 4	Kokku
Vastajate arv	669	98	54	235	1056
Vastajate %	63,4%	9,3%	5,1%	22,2%	100%

Eesti noorte rahvuslikku ning Euroopa identiteeti käsitleti uuringus „Mina. Maailm. Meedia“ (Kalmus & Vihalemm, 2017). Uuringust selgus, et nii 2002. aastal kui ka 2014. aastal oli kogu elanikkonna üksikhinnangute põhjal kõige populaarsem identiteedikategooria oma rahvusrühm. Tabelist 3 selgub, et vastupidiselt Kalmuse ja Vihalemma kirjeldatud tulemusel oli käesolevas uurimuses identiteeditüüpide keskmiste väärtuste põhjal kõige vähem populaarsem kolmas klaster, millesse kuulusid noored, kes hindasid oma sidet Eestiga tugevaks, kuid Euroopaga nõrgaks. Samas tõid Kalmus ja Vihalemm välja, et terve uuringu vältel suurenes eurooplastega ühtekuuluvuse tundjate hulk kaks korda. See võib selgitada ka asjaolu, miks enda sidet Euroopaga tugevaks hinnanud noori oli käesolevas valimis nii palju. Kuigi Kalmuse ja Vihalemma uuring hõlmas inimesi erinevas vanuses ning keskendus individuaalsetele hinnangutele esindab see võimalikku trendi ka käesolevas uurimistöös.

6.2.1 Identiteeditüüpide seos sotsiaal-demograafiliste tunnustega

Identiteeditüübid jagunesid klasterite alusel neljaks, moodustades klassikalise kahe tunnuse vaheliste seoste nelikvälja. Sellest tulenevalt said klasteritele antud ka vastavad nimed: klaster 1- multi-identiteet, klaster 2- määramata identiteet, klaster 3- kõrge rahvuslik identiteet, klaster 4- kõrge Euroopa identiteet (Tabel 4). Nimeliste klasteritunnuse eeliseks on üksteise mugavam eristamine. Identiteeditüüpide kirjeldamiseks on käesolevas uurimistöös viidud läbi seoseanalüüs kõige olulisemate sotsiaal-demograafiliste näitajatega. Käesolevas uurimistöös valiti identiteeditüüpidega seostamiseks neli tunnust: vanus, sugu, keel ja haridus (Tabel 4). Kuna küsitluses esinev rahvuse tunnus oleks küsitlusele vastanud jaganud väga paljudesse erinevatesse kategooriatesse, lähtuti antud juhul ankeedi keelest, mida vastaja oli eelistanud.

Küsimustikule oli võimalik vastata nii eesti kui ka vene keeles ning seetõttu kujunes ankeedi keelevelikust omaette statistiline tunnus, mida on võimalik käsitleda rahvuskogukondliku tunnuseks. Ankeedi keelt kirjeldava tunnuse abil on võimalik eristada Eestis elavaid eesti keelt ja vene keelt kõnelevaid noori ning analüüsida nende identiteeti ja hoiakuid, mis on käesoleva uurimistöö olulisemaid eesmärke.

Tabel 4. Identiteeditüüpide jaotus sotsiaal-demograafiliste näitajate alusel.

Tunnus	Klastrite keskmised väärtused									
	Multi-identiteet		Määramata identiteet		Kõrge rahvuslik identiteet		Kõrge Euroopa identiteet		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Vanusegrupp **</i>										
Nooremad (15-18)	307	54,6%	70	12,5%	33	5,9%	152	27%	562	100%
Vanemad (19-30)	362	73,3%	28	5,7%	21	4,3%	83	16,8%	494	100%
<i>Sugu</i>										
Naine	431	65,2%	53	8%	32	4,8%	145	21,9%	661	100%
Mees	236	60,1%	45	11,5%	22	5,6%	90	22,9%	393	100%
<i>Ankeedi keel **</i>										
Eesti	573	71,4%	52	6,5%	48	6%	130	16,2%	803	100%
Vene	96	37,9%	46	18,2%	6	2,4%	105	41,5%	253	100%
<i>Haridus</i>										
Lõpetamata põhiharidus	1	100%	0	-	0	-	0	-	1	100%
Keskharidus	330	73,2%	26	5,8%	19	4,2%	76	16,8%	451	100%
Kõrgharidus	31	73,8%	2	4,8%	2	4,8%	7	16,6%	42	100%

Märkus: N märgib vastanute hulka. % märgib vastajate protsenti kogu grupist. *Gruppidevaheline erinevus on statistiliselt oluline $p < 0.05$ **Gruppidevaheline erinevus on statistiliselt oluline $p < 0.01$

Inimese taust ning teda kirjeldavad tunnused on üks olulisemaid identiteedi kujundamise viise. Ennast läbi erinevate tunnuste või hoiakute kategoriseerimise identifitseerub inimene gruppidega, kuhu kuuluvad teised sarnaste tunnuste ja hoiakutega inimesed. Gruppi kuulumine kujundab ka inimese identiteeti, st. teised inimesed grupis kujundavad inimeste hoiakuid ning grupi ühiseid väärtuseid ning huve. Seega võivad erinevad

sotsiaal-demograafilised näitajad olla oluliseks faktoriks kategoriseerimisel, mis hilisemalt mängib suurt rolli ka hoiakute kujundamisel erinevates valdkondades.

Tabelist 4 selgub, et statistiliselt olid olulises seoses erinevate identiteeditüüpidega vastajate vanus ja ankeedi keel, mida me käsitleme antud uurimistöös Eesti noori eristava tunnuseks. Tabelis on jaotatud vanus kahte erinevasse vanusegruppi: nooremad keskkooliealised vastajad ning vanemad töö- või ülikooliealised vastajad. Tulemustes selgub, et nooremate vastajate grupis jaguneb vastajate hulk ühtlasemalt erinevate identiteeditüüpide vahel kui vanemasse vanusegruppi kuuluvate vastajate puhul. Hoolimata sellest, et natukene üle poolte nooremate vastajate grupist omab multi-identiteeti, jaguneb ülejäänud pool vastajatest teiste identiteedigruppide vahel. Vanema vanusegruppi puhul on jagunemine erinevate identiteedigruppide vahel ebahomogeensem. Ligi $\frac{3}{4}$ vanemasse gruppi kuulunutest omab korraga mitut erinevat identiteeti. Sellest tulenevalt on vanemasse vanusegruppi kuuluvaid vastajaid ülejäänutes identiteeditüüpides oluliselt vähem. Antud tulemust on võimalik selgitada asjaoluga, et noored keskkooliealised vastajad ei pruugi tunda ennast Euroopaga niivõrd seotuna kui näiteks vanemad vastajad, kes on kogunud positiivseid võimalusi, mida Euroopa üldiselt neile pakkunud on. Näiteks võib olulist rolli end eurooplaseks pidamise juures mängida asjaolu, et vanemasse vanusegruppi vastajatel on suurem võimalus iseseisvalt reisida, valida Euroopa parlamendi valimistel esindajaid, tudengitel on suurem kokkupuude erinevate Euroopa tudengivahetuste programmidega (nt. Erasmus+) ja õppimine ülikoolis pakub võimalust külj-külje kõrval õppida koos välisstudengitega ning nendega omavahel sõbruneda. Seeläbi on vanemasse vanusegruppi kuuluvatel noortel oluliselt suurem võimalus muuta enda gruppikuuluvus rahvusvaheliseks, mis omakorda suurendab ka sarnaste hoiakute teket ning positiivsemat hinnangut Euroopa ning eurooplaseks olemise suhtes.

Nooremas vanusegrupis kuulub märgatavalt rohkem noori määramatuid identiteedi gruppi. Seega on 15-18aastaste noorte seas palju vastajaid, kes ei tundnud tugevat sidet ei Euroopa ega Eestiga. Samas on nii noorte inimeste täielik maailma- ja minapilt veel välja kujunemata ning kõhklused enda identifitseerimises sellega seletatavad. Samas oli nooremate vastajate hulgas ka palju neid, kes tundsid tugevat sidet Euroopaga, kuid kelle side Eestiga oli nõrgem. Valdavalt kõigi noorte vastajate teadliku elu üks osa on Eesti Vabariigi kuulumine Euroopa Liitu ning seeläbi üleüldine tihedam seos Euroopasse

kuulumisega. Kui vanemate vastajate hulgas võib olla ka neid inimesi, kes mäletavad Eesti Vabariiki enne Euroopa Liiduga liitumist, siis nooremate vastajate hulka kuuluvad noored, kes on üles kasvanud teadmisega Euroopa Liitu kuulumisest ning Euroopa Liidu ühise valuuta kasutamisega. Seega on nooremad vastajad pigem üles kasvanud juba euroopalikus Eesti Vabariigis teadmata, milline oli elu enne seda. Sellest tulenevalt võib see mõjutada ka noorte üldist kuuluvustunnet. Kõige väiksem vastajate hulk mõlemas vanusegrupis oli kõrge rahvusliku identiteeditüübi grupis, mis näitab, et noortel üldiselt on pigem avar maailmavaade ning ennast ei raamita ainult rahvusgrupi hulka. Enamik vastajatest mõlemas vanusegrupis jagunesid kas multi-identiteedi gruppi või kõrge Euroopa identiteedi gruppi, mis tähendab, et side Euroopaga on enamike noorte jaoks oluline ja tugev.

Teine statistiliselt oluline seos analüüsis oli ankeedi keele ja identiteeditüüpide vahel. Enamik küsitlusele vastanutest vastas ankeedile eesti keeles. Vene keeles vastas ankeedile ligikaudu $\frac{1}{4}$ kõigist vastajatest. Kõige enam eesti keelt kõnelevaid noori tundis tugevat sidet nii Euroopa kui ka Eestiga (71,4%). Samas oli ka palju eesti keelt kõnelevaid noori, kellel rahvuslik side ei olnud nii tugev, kuid sidet Euroopaga hinnati siiski kõrgeks (16,2%). Eesti keelt kõnelevate noorte hulgas oli väga vähe vastajaid, kes ei tundnud sidet ei Euroopaga ega Eestiga või kellel oli ainult tugev side Eestiga. Seega ilmneb uuringus, et eesti keelt kõnelevad noored hindavad üldiselt sidet Euroopaga tugevaks ning suurem enamus vastanutest tunneb tugevat sidet ka oma rahvusriigiga. Vene keelt kõnelevate noorte tulemused erinesid oluliselt eesti keelt kõnelevate noorte omast. Kui eesti keelt kõnelevad noored kuulusid enamjaolt multi-identiteedi tüüpi, siis vene keelt kõnelevad noored hindasid kõrgeks ainult tugevat sidet Euroopaga (41,5%). Sellest võib järeldada, et vene keelt kõnelevad noored ei tunne nii suurt sidet Eestiga kui võrd pigem Euroopaga. Samas oli vene keelt kõnelevate noorte hulgas ka palju neid, kes hindasid enda sidet nii Euroopaga kui ka Eestiga tugevaks (37,9%). Seega on vene keelt kõnelevate noorte hulgas rohkem neid, kes tunnevad tugevat sidet ainult Euroopaga, kui neid, kes hindavad oma sidet tugevaks nii Euroopa kui ka Eestiga. Vene keelt kõnelevate noorte hulgas moodustas 18,2% määramata identiteediga noori, kes ei hinnanud enda sidet Euroopaga ega Eestiga tugevaks. See moodustab kõikidest venekeelsetest vastajatest üsna suure hulga, mis tähendab, et nad ei kategoriseeri ennast läbi kummagi identiteeditüübi. Vene keelt kõnelevate noorte situatsioon Eestis on keeruline, sest nende emakeel erineb Eesti

riigikeelest, milleks on eesti keel. Sellest tulenevalt ei pruugi nende seos Eestiga olla tugev. Smith (1991) tõi välja keele tugeva seoses rahvuse ning rahvuslusega – keel on osa rahvuslikust kultuurist. Seega võib osa vene keelt kõnelevaid noori tunda ennast Eestis võõrana ning tunnevad tugevamat sidet pigem laiema ühiskondliku määratlusega nagu seda on Euroopa. Samas on nii eesti keelt kõnelevate noorte kui ka vene keelt kõnelevate noorte jaoks tugev side Euroopaga. Olulise seoseni keele ja Euroopa-meelsuse vahel jõudis ka Aune Valk (2017:204), kes tõi välja, et Eestis elavate venelaste ja eestlaste jaoks on oluline ja positiivne tähtsustada multikultuursust ning samaaegset seotust mitme erineva kultuuriruumiga nagu näiteks Eesti ja Euroopa.

Identiteeditüüpide seos soo ja haridusega ei olnud statistiliselt oluline. Vastaja sugu ei määratle üldjuhul indiviidi identiteeti, sest inimeste hoiakuid kujundab neid ümbritsev keskkond ning teised inimesed. Kuna inimese identiteet on konstrueeritud tema hoiakutest, mille alusel tekib ka tema gruppi kuuluvus, siis sugu ei pruugigi identiteeditüüpide kujunemisel statistilist olulisust omada. Soost olulisemat rolli mängivad inimese hoiakud. Ka haridus ei omanud antud analüüsis statistilist olulisust. Kuna CATCH-EyoU uuringu eesmärk ei olnud esindusliku valimi koostamine, siis ei ole ka kõik haridusastmed piisavas mahus esindatud. Lisaks on noorte vastajate haridustee veel poolik - lõplik haridustase ei ole veel saavutatud.

Kõige olulisemad statistilised seosed ilmsesid vastajate vanuse ning ankeedi keele lõikes. Kõige enam vastajaid oli multi-identiteedi tüübis, milles mõlemad vanusegrupid hindasid tugevalt enda sidet nii Eesti kui ka Euroopaga. Noorema vanusegrupi vastajate puhul oli jaotus erinevate identiteedigruppide vahel ühtlasem, sest nende hoiakud on alles välja kujunemas. Eesti keelt kõnelevate vastajate hulgas oli kõige enam vastajaid multi-identiteedi tüübis. Samas ka vene keelt kõnelevate noorte jaoks oli see vastajate arvu poolest tähtsuselt teine identiteeditüüp. Vene keelt kõnelevate noorte jaoks oli kõige populaarsem kõrge Euroopa identiteedi tüüp. Seda võib seletada asjaoluga, et vene keelt kõnelevad noored ei tunne seotust Eestiga nii tugevalt kui eesti keelt kõnelevad noored. Venekeelsete vastajate hulgas oli ka rohkem neid, kes ei määratlenud ennast läbi kummagi identiteedi. Ka nende mina-pilt võib olla mõjutatud asjaolust, et nende emakeel ei vasta Eesti riigikeelele ning seetõttu on side Eestiga nõrgem.

6.3 Hoiakud seoses sisserändajatega

Inimeste hoiakutel on väga suur roll nende sotsiaalse identiteedi kujundamisel. Hoiakud on üks aspekt, mille alusel konstrueerivad inimesed hinnanguid erinevate objektide ning situatsioonide suhtes, samastavad ennast inimestega, kellel on sarnased hoiakud ning kategoriseerivad ennast gruppidesse, mis omakorda nende olemasolevaid hoiakuid kujundavad ning vormivad. Lisaks hoiakutele on sotsiaalse identiteedi kujundamisel oluline roll ühiskonnal, milles inimene elab, ning erinevatel teguritel, mis kujundavad tema isiklikku minapilti. Üks nendest teguritest on rahvus, mis on üks olulisemaid aspekte, mis mõjutab inimese identiteeti ja selle olemust.

Rahvus ning rahvuslus mõjutavad inimeste valikuid ja hoiakuid teistesse rahvustesse, kujundades inimeste hinnangut ning käitumist. Selleks, et mõista inimeste hoiakuid sisserändajatesse, on oluline samaaegselt vaadata ka nende identiteeditüübi tausta. Tabelis 5 on välja toodud noorte vastajate erinevad hoiakud sisserändajate suhtes identiteeditüüpide alusel. Analüüsis kasutati seitset erinevat sisserändajatega seotud küsimust, millele vastajad said anda hinnangu viie-palli skaalal. Tulemuste keskmised on esindatud tabelis erinevate identiteeditüüpide lõikes. Analüüsiks valitud hoiakud puudutasid eeskätt sisserändajate kultuuri säilimist, riigi valmisolekut sisserändajaid abistada, majanduslikke probleeme ning inimeste emotsionaalset seisundit sisserändajatele mõtlemisel. Sisserändajate kultuuriga seotud hoiakuid oli esindatud kolm, millest kaks keskendusid nende õigustele säilitada oma kultuuri ning traditsioone ning üks puudutas õigust säilitada oma emakeel.

Tabel 5. Hoiakud sisserändajate suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes.

Hoiakud	Klastrite keskmised väärtused			
	Multi-identiteet	Määramata identiteet	Kõrge rahvuslik identiteet	Kõrge Euroopa identiteet
<i>Mulle tundub, et pagulastel peaks olema õigus säilitada oma traditsioonid ja kultuuripärand. **</i>	3,40	2,75	2,87	3,15
<i>Mulle tundub, et meie valitsus ei tegutse pagulaste aitamiseks piisavalt. **</i>	2,71	2,38	2,34	2,75

<i>Mulle tundub, et meie riigil on omajagu majanduslikke probleeme ja seetõttu ei saa me endale pagulaste abistamist lubada. **</i>	3,30	3,76	3,74	3,48
<i>Sisserändajatel peaks olema õigus oma traditsioone ja kultuuripärandit säilitada. **</i>	3,49	3,06	3,02	3,32
<i>Sisserändajatel peaks olema õigus oma keelt säilitada.</i>	3,43	3,26	3,09	3,42
<i>Sisserändajad võtavad kohalikest inimestelt ära töötamise võimalusi. **</i>	2,65	3,04	3,06	2,93
<i>Eestisse saabuvatele pagulastele mõtlemine teeb mind rahutuks. *</i>	3,01	3,32	3,38	3,15

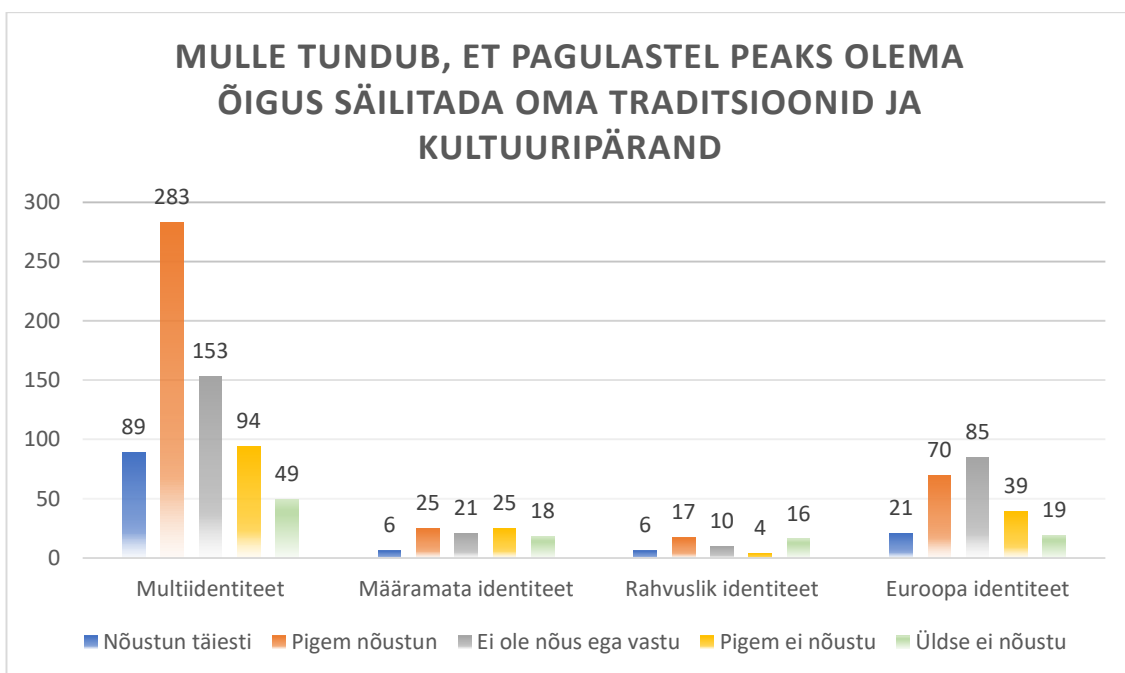
Märkus: *Grupid vaheline erinevus on statistiliselt oluline $p < 0.05$ **Gruppidevaheline erinevus on statistiliselt oluline $p < 0.01$

Tunnuse „Mulle tundub, et pagulastel peaks olema õigus säilitada oma traditsioonid ja kultuuripärand“ puhul andsid kõige soosivama hinnangu multi-identiteeditüüpi kuuluvad vastajad. Kuigi hinnangu keskmine väärtus on 3,4 ning vastab kõige enam vastusele „ei ole nõus ega vastu“, on üldine hinnang positiivsem kui määramata identiteedi või kõrge rahvusliku identiteedi gruppides, milles tulemuste keskmised olid vastavalt 2,75 ja 2,87, olles lähedased hinnangule „pigem ei nõustu“. Positiivsem hinnang sisserändajate traditsioonide ning kultuuri säilitamise osas on ka vastajatel, kes kuulusid kõrge Euroopa identiteedi gruppi. Seega võib öelda, et need vastajad, kellel on kõrgem Euroopa identiteet, suhtusid ka sisserändajate kultuuripärandi säilitamisele positiivsemalt. Need vastajad, kellel on madal Euroopa identiteet, on oma hoiakutel skeptilisemad ning ei poolda sisserändajate õigusi säilitada enda kultuuri ning traditsioone.

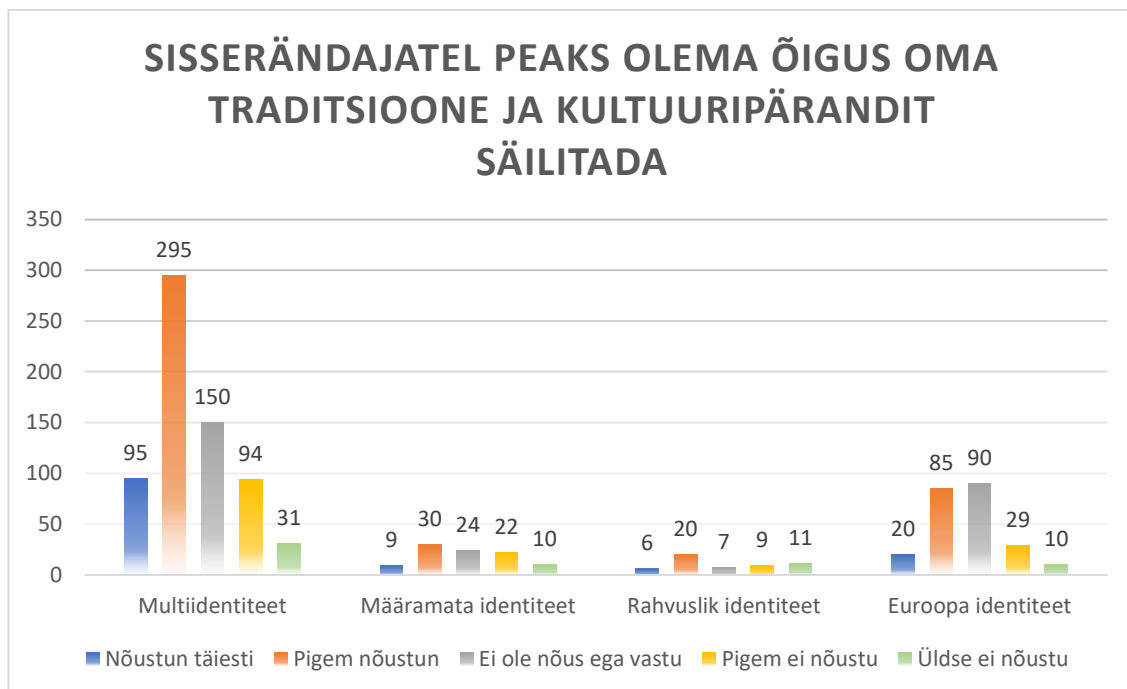
Jooniselt 2 selgub, et kõige pooldavamad pagulaste õiguste säilitamisel on multiidentiteedi gruppi kuuluvad noored, kellest ligikaudu pooled andsid hoiaku suhtes hinnangu „nõustun täiesti“ või „pigem nõustun“. Pigem pooldavamad olid oma hinnangutes ka noored, kes moodustasid kõrge Euroopa identiteeditüübi, kuigi nende seas esines väga palju ka neid noori, kes kõhklesid ega osanud konkreetset seisukohta võtta ning seetõttu andsid hoiaku suhtes hinnangu „ei ole nõus ega vastu“. Määramata identiteeditüübis jagunesid noorte hinnangud üldiselt kõigi võimalike vastusevariantide vahel üsna võrdselt, välja arvatud hinnangu „täiesti nõus“ puhul. Sellest tulenevalt ei ole

määramata identiteeditüübi puhul märgata eelistatud hinnangut või mustrit, mis näitaks tüüpi kuuluvate noorte eelistust ning konkreetset hoiakut. Kõige suurem negatiivsete hinnangute osakaal esines kõrge rahvusliku identiteedi tüübis, milles ligikaudu pooled kõigist tüüpi kuuluvatest noortest esindasid vastumeelsust pagulaste õiguste vastu. Sellest tulenevalt on märgata kindlat mustrit noorte hinnangutes sisserändajate suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes. Noored, kes tunnevad tugevamat seotust Euroopaga, on üldiselt ka pagulaste suhtes positiivsemalt meelestatud, ning leiavad, et neil on pigem õigus oma kultuuri ning traditsioone säilitada. Samas oli märgata, et Euroopa identiteediga seotud tüüpides esines ka palju noori, kes ei osanud konkreetset seisukohta võtta.

Joonis 2. Eesti noorte hinnangud 5-palli-skaalal hoiaku „Mulle tundub, et pagulastel peaks olema õigus säilitada oma traditsioonid ja kultuuripärand“ suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes (vastajate arv).

Joonis 3. Eesti noorte hinnangud 5-palli-skaalal hoiaku „Sisserändajatel peaks olema õigus oma traditsioone ja kultuuripärandit säilitada“ suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes (vastajate arv).

Sarnase sisu kuid erineva ülesehituse poolest oli küsitluses uuritud noorte hoiakuid tunnuse „Sisserändajatel peaks olema õigus oma traditsioone ja kultuuripärandit säilitada“ kohta, mille tulemused on eelmise tunnusega võrreldes erinevad. Kõikide identiteeditüüpide puhul jäid hinnangud „ei ole nõus ega vastu“ väärangu vahemikku. Samas esines ka siin erinevusi nende identiteeditüüpide vahel, milles hinnati sidet Euroopaga kõrgeks, võrreldes nende identiteeditüüpidega, milles side Euroopaga on madal. Kõrge Euroopa identiteediga gruppides on hinnangute keskmised natukene kõrgemad. Seega ilmneb ka antud hoiaku puhul, et need noored, kes hindasid enda sidet Euroopaga kõrgemaks, on sisserändajate õiguste osas natukene positiivsemalt meelestatud. Mõlema hoiaku puhul on seos identiteeditüüpidega statistiliselt oluline ($p < 0.01$).

Joonisel 3 on välja toodud noorte hinnangute jagunemine erinevate identiteeditüüpide lõikes. Võrreldes Joonisel 2 välja toodud hinnangutega selgub, et multi-identiteedi tüüpi kuuluvad noored on sisserändajate suhtes positiivsemalt meelestatud kui pagulaste suhtes. Hoolimata asjaolust, et ka pagulased on oma olemuselt sisserändajad, on siiski märgata

erinevust noorte hinnangutes. Ka teiste identiteeditüüpide puhul on märgata pigem positiivsemat hinnangut sisserändajate õigustesse võrreldes pagulaste õigustega. Samas esinevad ka joonisel 3 sarnased mustrid, mis selgusid jooniselt 2. Määramata identiteeditüüpi kuuluvate noorte hinnangud jagunevad samuti üsna ühtlaselt kõigi vastusevariantide vahel. Sarnane tulemus võrreldes eelmise hoiakuga esines ka kõrge rahvusliku identiteedi tüübis, milles ligikaudu pooled vastanutest olid pigem vastumeelsed sisserändajate õiguste osas.

Analüüsi käigus selgus, et hoiaku „*Sisserändajatel peaks olema õigus oma keelt säilitada*“ ja identiteeditüüpide vahel ei olnud statistiliselt olulist seost.

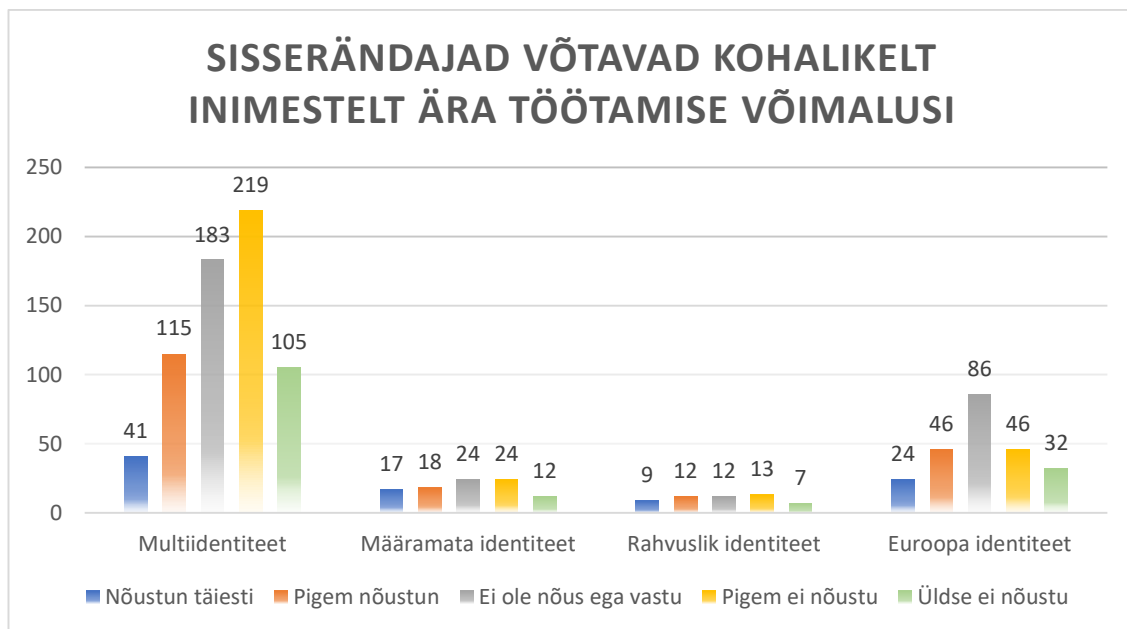
Valitsuse valmisolekut sisserändajate abistamiseks kirjeldas tunnus „*Mulle tundub, et meie valitsus ei tegutse pagulaste aitamiseks piisavalt*“, mille vastajate tulemuste keskmised on võrreldes sisserändajate kultuuripärandi säilitamist puudutavate hoiakutega palju ühtlasemad. Kõikide identiteeditüüpide puhul on vastuseks „*pigem ei nõustu*“, kuid keskmiste vahel esineb siiski väikene erinevus. Sarnaselt eelmisele tunnusele on multi-identiteedi- ja kõrge Euroopa identiteeditüübi vastajate keskmine väärtus kõrgem kui määramata identiteedi ja kõrge rahvusliku identiteedi tüübis. Tulemustest selgub, et kõrge Euroopa identiteediga gruppides (multi-identiteet ja kõrge Euroopa identiteet) on neid vastajaid rohkem, kes kalduvad oma hinnangute andmisel kõrgema väärtusega vastuste poole, tõstes sellega ka üleüldist vastuse keskmist. See tähendab, et kõrgema Euroopa identiteediga grupid kalduvad rohkem vastuse „*ei ole nõus ega vastu*“ suunas.

Majanduslikke probleeme käsitlesid küsitluses kaks hoiakut, millest üks keskendus riigi tasandil majanduslikele probleemidele ning sellest tulenevale suutmatusele sisserändajaid abistada, ning teine keskendus kodanike vähenevatele töövõimalustele sisserändajate saabumisel. Analüüsis selgus, et hoiaku „*Mulle tundub, et meie riigil on omajagu majanduslikke probleeme ja seetõttu ei saa me endale pagulaste abistamist lubada*“ puhul oli kõigi identiteeditüüpide vastused suhtelised sarnased, jäädes hinnangu „*ei ole nõus ega vastu*“ juurde. Samas on olemas väikene erinevus, mis esines ka eelnevate hoiakute analüüsis. Nimelt on madalama Euroopa seotusega identiteedigruppide hinnangute keskmine kõrgem kui Euroopaga seotust olulisemaks pidanud identiteeditüüpides. Suurem erinevus erinevate identiteeditüüpide vahel esines tunnuse „*Sisserändajad võtavad kohalikelt inimestelt ära töötamise võimalusi*“ puhul. Euroopaga tugevamat sidet

tundvad noored olid omad hinnangutes töövõimaluste vähenemisel sisserändajate tõttu positiivsemalt meelestatud. Nii multi-identiteeditüüpi kui ka kõrge Euroopa identiteedi tüüpi kuuluvad noored andsid hoiakule keskmiselt hinnangu „pigem ei nõustu“. Samas noored, kes kuulusid määramata identiteedi ning kõrge rahvusliku identiteedi tüüpi, olid oma hinnangus keskmiselt kõhklevamad, mis väljendus vastuses „ei ole nõus ega vastu“. Seega leidsid noored, kellel on tugevam side Euroopaga, et sisserändajad ei ohusta nende töölemineku võimalusi ega vähenda võimalike töökohtade arvu. Sidet Euroopaga madalamalt hinnanud noored vastajad pigem ei osanud konkreetset hinnangut antud küsimuses anda. Joonisel 4 on kujutatud noorte hinnangud erinevate identiteeditüüpide lõikes. Identiteeditüüpide lõikes eristub selgelt teistest multi-identiteeditüüp, millesse kuuluvad noored hindasid töötamisvõimaluste kadumist sisserändajate tõttu kõige ebatõenäolisemaks. Multi-identiteeditüübis oli neid noori palju rohkem, kes andsid hoiakule hinnangu „pigem ei nõustu“ ja „üldse ei nõustu“, võrreldes noortega, kes olid pigem nõus või täiesti nõus. Samas oli multi-identiteeditüübis ka märkimisväärselt suur osa neid noori, kes kindlat seisukohta ei osanud võtta. Kõhkleva seisukohal oli ka palju noori Euroopa identiteeditüübis, kuigi ülejäänud hinnangud poolt ja vastu jagunesid suhteliselt ühtlaselt. Määramata identiteedi- ja kõrge rahvusliku identiteeditüüpi kuuluvate noorte hinnangud jagunesid üldiselt kõigi vastusevariantide puhul sarnaselt, mistõttu ei esinenud tüüpides teistest oluliselt erinevat hinnangut.

Majanduslikud põhjused esinesid ka varasemates uuringutes sisserändajate kohta. 2004. aasta Euroopa Sotsiaaluuringust selgus, et vastajate jaoks oli üheks murettekitavamaks valdkonnaks majanduslik mõju (Ainsaar, Kutsar, Arro, 2005). Lisaks kumas majanduslik aspekt ka 2014. aasta Euroopa Sotsiaaluuringust, milles selgus, et ligi 30% vastajatest ei poolda just vaesematest riikidest väljastpoolt Euroopat tulevaid sisserändajaid. See tähendab, et majanduslik aspekt omab hoiakute kujunemisel sisserändajatesse olulist rolli.

Joonis 4. Eesti noorte hinnangud 5-palli-skaalal hoiaku „Sisserändajad võtavad kohalikest inimestelt ära töötamise võimalusi“ suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes (vastajate arv).

Analüüsis võrreldud viimane hoiak seoses sisserändajatega puudutas vastajate isiklikku vaatenurka ning rahulolu. Samas ei esinenud antud tunnuse puhul väga suurt erinevust identiteeditüüpide vahel. Kõik identiteeditüübid andsid tunnusele „Eestisse saabuvatele pagulastele mõtlemine teeb mind rahutuks“ keskmiselt hinnangu „ei ole nõus ega vastu“. Väga väike erinevus oli jällegi keskmiste väärtuse osas mis puudutasid kõrgema ja madala Euroopa identiteediga grupe. Identiteeditüüpides, milles vastajad hindasid endasid Euroopaga tugevamaks, olid hinnangute keskmised natukene madalamad kui nendes identiteeditüüpides, milles Euroopaga sidet hinnati nõrgaks. Samas on erinevus nende gruppide vahel siiski väga väike ning üldiselt saab väita, et kõikide identiteedigruppide hoiak antud tunnuse puhul oli pigem kõhklev.

Analüüsi käigus selgus mitu olulist tähelepanekut seoses noorte hoiakutega sisserändajate suhtes. Noored vastajad, kes kuuluvad kõrgema Euroopa identiteediga gruppidesse, on üldiselt sisserändajate suhtes ka positiivsemalt meelestatud. Rohkem vastumeelsust esindavad identiteeditüübid, milles seotus Euroopaga on nõrgem, nt. kõrge rahvusliku identiteedi grupp ja määramata identiteedi grupp. Need noored, kes hindasid enda

rahvuslikku identiteeti kõrgeks, võivad sisserändajates näha ka suuremat ohtu enda rahvusele. Sellest tulenevalt on ka nende hoiakud sisserändajatesse negatiivsemad.

6.4 Hoiakud demokraatia suhtes

Demokraatlikud väärtused on oluline osa, mõistmaks inimeste rahvuslust, selle kaitsmist ning suhtumist teistesse rahvustesse. Rahvus on üks olulisemaid aspekte, mille alusel inimesed kujundavad oma identiteeti ning kategoriseerivad ennast gruppidesse. Rahvus on tunnus, mille alusel inimesed tihti ennast samastavad ning mille alusel kujundavad oma hoiakuid. Sarnasest rahvusest inimesi seob ühine kultuur ja teiste indiviidide tunnustamine sarnaste tunnuste alusel ühises grupis (Gellner, 1994). Rahvus on mitmemõõtmeline, ning hõlmab endas lisaks kultuurile ka kindla territooriumi kaitset ning poliitilisi väärtusi, mida rakendatakse enda rahvuse kaitseks. Samas tekitab see tuntavat vastuolu demokraatlike väärtustega, mil kõrgema rahvusidentiteediga inimesed võivad tunda suurt ohtu teistes rahvustes, kes neid piire ületavad (Yazici, 2019). Demokraatlikud väärtused ei eelista üht rahvust teisele, vaid keskenduvad kõikide inimeste õiguste ja elukvaliteedi kaitsele. Samas keskendub rahvuslus ainult ühe kindla rahvuse ainulaadsuse, st. nende kultuuripärandi, traditsioonide ning territooriumi kaitsele teiste ohuallikate ja rahvuste eest. Kõrge rahvuslus ning tugev rahvuslik identiteet kujundab ka tugevad hoiakud, mis võivad teiste rahvusgruppidega vastuollu sattuda. Vastandumise käigus tekivad negatiivsed hoiakud ning tugev vastumeelsus. Juhul kui rahvusgrupi kultuurilised väärtused ei sarnane teise rahvusgrupi väärtuste ning hoiakutega, võib see tekitada tugeva ohutunde, mistõttu mõjutab see oluliselt ka hoiakuid sisserändajatesse (Stephan, Ybarra, Morrisson, 2009). Seega on oluline uurida noorte vastajate hoiakuid demokraatiasse, et hinnata nende poliitilisi hoiakuid ning võimalikku seost erinevate identiteeditüüpide vahel.

Käesolevas seoseanalüüsis käsitleti kuute erinevat hoiakut demokraatia suhtes erinevates identiteeditüüpides (Tabel 6). Erinevate identiteeditüüpide hinnangud seoses demokraatlike hoiakutega ei erinenud üksteisest nii märgatavalt kui hoiakud sisserändajate suhtes. Tunnuse „*Kõigil inimestel peaks olema õigus avaldada oma arvamust*“ puhul andsid kõik identiteedigrupid sarnase keskmise hinnangu „*pigem*

nõustun“. Samas selgus tulemuste keskmistest väike erinevus kõrge rahvusliku identiteeditüübi puhul, mille keskmine väärtus oli võrreldes teiste identiteedigruppidega kõige madalam. Kõige kõrgem keskmine väärtus oli multi-identiteedi grupis. Kõrge keskmine väärtus oli ka määramata identiteedi tüübis.

Üsna ühtlased keskmised väärtused erinevate identiteeditüüpide lõikes esinesid ka tunnuse „Meie riigil on vaja tugevat valitsust, mis hoiaks korra majas ja juhiks meid õiges suunas“ puhul. Kõigi identiteeditüüpide hinnang oli keskmiselt „pigem nõustun“. Antud tunnuse puhul olid erinevused väga väikesed, mistõttu otsesid järeldusi teha on väga keeruline.

Tabel 6. Hoiakud demokraatia suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes.

Hoiakud	Klastrite keskmised väärtused			
	Multi-identiteet	Määramata identiteet	Kõrge rahvuslik identiteet	Kõrge Euroopa identiteet
<i>Kõigil inimestel peaks olema õigus avaldada oma arvamust. **</i>	4,57	4,49	4,21	4,39
<i>Meie riigil on vaja tugevat valitsust, mis hoiaks korra majas ja juhiks meid õiges suunas. *</i>	4,32	4,09	4,23	4,20
<i>„Kodanikuõiguste ja -vabaduste“ asemel on meie riigil tarvis ainult seadusi ja korda. **</i>	2,33	2,84	2,51	2,73
<i>Meedial (nt. televisioon, ajalehed, veebiväljaanded) on õigus kritiseerida poliitiku ja valitsust.</i>	3,89	3,91	3,60	3,82
<i>Demokraatia on mulle teadaolevatest parim valitsemisviis. **</i>	4,07	3,33	3,62	3,62
<i>Kõige olulisemad väärtused, mida peaksime oma lastele õpetama, on kuulekus ja võimu austamine.</i>	2,38	2,54	2,34	2,50

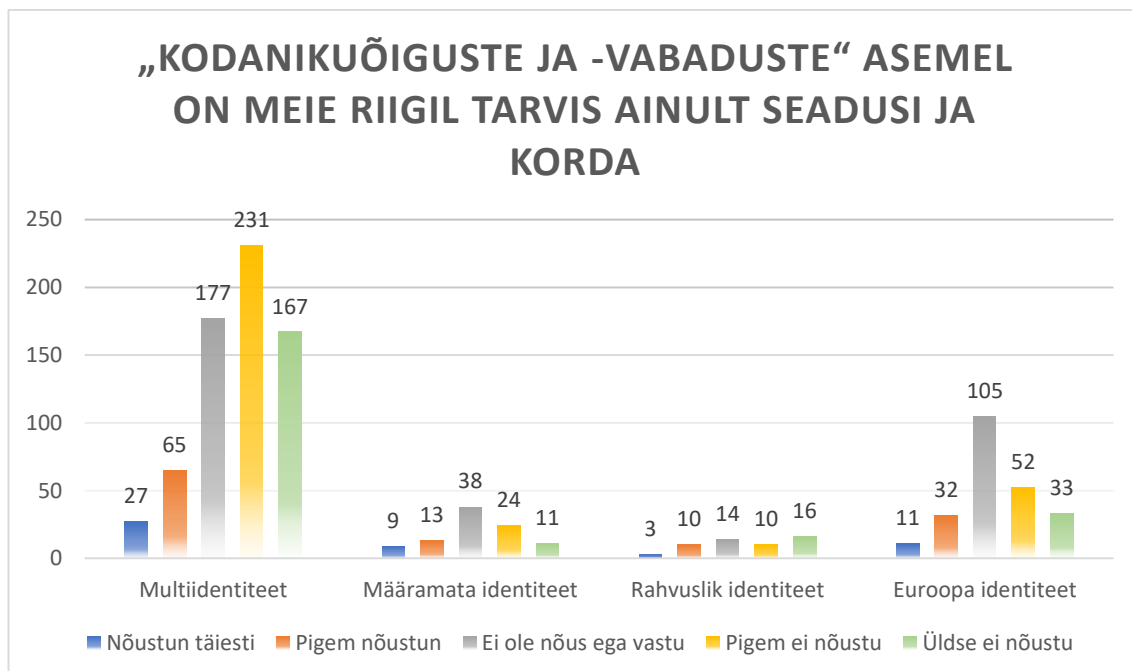
Märkus: *Gruppidevaheline erinevus on statistiliselt oluline $p < 0.05$ **Gruppidevaheline erinevus on statistiliselt oluline $p < 0.01$

Tunnuse „Kodanikuõiguste ja -vabaduste“ asemel on meie riigil tarvis ainult seadusi ja korda“ puhul oli kõigi identiteeditüüpide vastuste keskmine väärtus „pigem ei nõustu“,

kuid väikene erinevus keskmiste väärtuses oli siiski märgatav. Multi-identiteedi klastrisse kuuluvate noorte vastajate keskmine hinnang oli võrreldes teiste identiteeditüüpidega kõige madalam. Kõige kõrgem oli hinnangu keskmine väärtus määramata identiteedi tüübis. See tähendab, et need noored, kes hindasid enda sidet nii Eesti kui Euroopaga nõrgemaks, kaldusid oma keskmise väärtuse poolest lähemale hinnangule „*ei ole nõus ega vastu*“. Joonisel 5 on toodud välja noorte hinnangute jaotus erinevate identiteeditüüpide lõikes. Jooniselt selgub, et hoolimata asjaolust, et kõigis identiteeditüüpides on väga palju kõhklevat seisukohal noori, kes andsid hinnangu „*ei ole nõus ega vastu*“, siis multi-identiteedi tüüpi kuuluvate noorte puhul on märgata suuremat osakaalu nende indiviidide osas, kes andsid hoiakule ka konkreetse hinnangu. Nimelt on multi-identiteeditüüpi kuuluvad noored pigem vastu rangemale ühiskonnakorrale ning suurem osa neist pooldab liberaalsemat ja inimõigusi kaitsvat sotsiaalset keskkonda. Jättes arvestamata kõhklevat seisukohal noored, on ka Euroopa identiteeditüübis ligikaudu kaks korda rohkem noori, kes pigem pooldavad kodanikuõigusi ja -vabadusi. Samas on nii kõrge Euroopa identiteedi tüübis kui ka määramata identiteedi- ja kõrge rahvusliku identiteedi tüübis kõige rohkem neid noori, kes konkreetset hinnangut anda ei oska. Pigem saab üldistavalt öelda, et noorte seas valdab tendents hinnata ühiskonnas oluliseks vabadust ja inimõigusi ning oluliselt vähem on neid noori, kes hindavad ranget ning seadustele keskenduvat korda.

Kõige suurem erinevus erinevate identiteeditüüpide vahel oli tunnuse „*Demokraatia on mulle teadaolevatest parim valitsemisviis*“ puhul. Kõige kõrgemalt hindas antud hoiakut multi-identiteeditüüp, kelle vastuste keskmine väärtus oli lähedane vastusele „*pigem nõustun*“. Ülejäänud kolme identiteeditüübi puhul oli keskmiseks vastuseks „*ei ole nõus ega vastu*“. Samas oli keskmiste hinnangute väärtus kõige madalam määramata identiteedi tüübis. Üksteisega vastuolus olevad identiteeditüübid, milleks on kõrge Euroopa identiteet või rahvuslik identiteet, olid oma tulemustes üsna võrdsel tasandil. Jooniselt 6 selgub, et kõige positiivsemalt meelestatud olid oma hinnangutes noored, kes kuulusid multi-identiteedi gruppi, sest väga suur osa gruppi kuulujatest andsid hoiaku puhul hinnangu „*nõustun täiesti*“ või „*pigem nõustun*“.

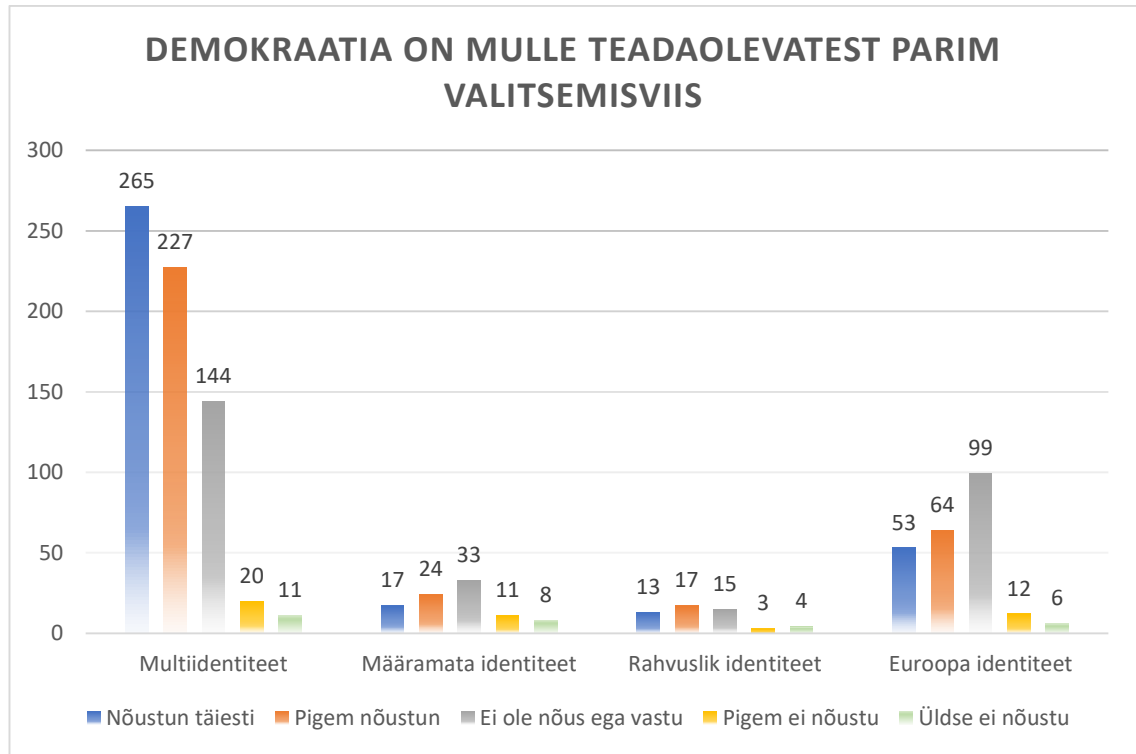
Joonis 5. Eesti noorte hinnangud 5-palli-skaalal hoiaku „Kodanikuõiguste ja -vabaduste“ asemel on meie riigil tarvis ainult seadusi ja korda“ suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes (vastajate arv).

Teistes identiteedigruppides andsid Eesti noored kõige rohkem hinnangu „pole nõus ega vastu“, mistõttu oli nende hoiak demokraatia kui parima valitsemisviisi suhtes kõhklevam. Kõrge Euroopa identiteedi grupis oli võrreldes määramata identiteedi ja kõrge rahvusliku identiteedi tüübiga rohkem vastajaid, kes hindasid demokraatiat teadaolevatest parimaks valitsemisviisiks. Seega väljendub noorte hinnangutes, kes hindasid oma seotust Euroopaga, tugevaks ka suurem poolehoid demokraatia suhtes.

Tunnused „Meedial (nt. televisioon, ajalehed, veebiväljaanded) on õigus kritiseerida poliitikuid ja valitsust“ ja „Kõige olulisemad väärtused, mida peaksime oma lastele õpetama, on kuulekus ja võimu austamine“ ei olnud statistiliselt olulised.

Joonis 6. Eesti noorte hinnangud 5-palli-skaalal hoiaku „Demokraatia on mulle teadaolevatest parim valitsemisviis“ suhtes erinevate identiteeditüüpide lõikes (vastajate arv).

Kuigi üldiselt olid kõikide identiteeditüüpide seosed hoiakutega demokraatia suhtes üsna sarnased, siis analüüsi käigus selgus mõni märgatav erinevus. Mitmel juhul oli märgata, et multi-identiteeditüüp on oma hoiakutelt demokraatlikke väärtusi rohkem pooldav kui teised identiteeditüübid. Näiteks hindas multi-identiteedigrupp demokraatiat pigem parimaks teadaolevatest valitsusvormidest ning omas kõige kõrgemat keskmist väärtust hoiaku puhul, mis puudutas kõigi inimeste õigusi avaldada oma arvamust. Samas jäid oma tulemustes üsna keskmist joont hoidvaks kõrge rahvuslik identiteeditüüp ja kõrge Euroopa identiteeditüüp. Kuid kõrge rahvusliku identiteeditüübi puhul oli märgata mõningast tendentsi rahulolematuseks demokraatia suhtes, st. kõrgesse rahvuslikku identiteeditüüpi kuuluvad noored olid demokraatia suhtes üsna ükskõiksed, kuid tunnuste puhul, mis kirjeldasid autoritaarsemaid väärtusi, olid hinnangute keskmised väärtused kõrgemapoolsed. Kõige kaootilisem hinnangumuster esines määratlemata identiteeditüübi puhul. Seda võib seletada asjaoluga, et noored, kes ei hinnanud enda sidet ei Eesti ega ka Euroopaga tugevaks, ei kujundanud välja enda terviklikku mina-pilti, ning seetõttu puudub ka nende hoiakutes ning väärtustes kindel muster. Ennast mitte määratlevatel

inimestel ei ole ka kindlaid hoiakuid, mille alusel nad ennast kategoriseerivad. Seetõttu on ka nende hoiakuid raske ette ennustada.

7. JÄRELDUSED

Inimese identiteet on seotud tema mina-pildi ning enesemääratlusega, mida kujundavad inimese arusaamad ja hoiakud ning ühiskond, mis teda ümbritseb. Sarnase identiteediga inimesed koonduvad gruppidesse, sest nad kategoriseerivad ennast sarnaste hoiakute, arusaamade, väärtuste ja tunnuste alusel. Henri Tajfel (1979) kirjeldab sotsiaalse identiteedi teoorias gruppidevahelist suhtlust läbi hinnangute, mida inimesed jagavad. Nimelt ühte gruppi kuuludes vastandatakse ennast teiste gruppidega ning sellest tulenevalt jagatakse ka hinnangud vastavalt (halb/hea). Inimesel võib olla ka mitu identiteeti, st. inimene võib kuuluda mitmesse erinevasse gruppi, mis ennast mingisuguste tunnuste alusel defineerib (Brewer & Gardner, 1996). Käesolevas uurimistöös selgus, et enamik noori vastajaid paigutus multi-identiteedi gruppi (63,4%), mis tähendab, et üle poole küsitluses osalenud noortest hindasid enda sidet nii Eesti kui ka Euroopaga tugevaks. Suurem enamik (71,4%) multi-identiteedi gruppi kuulunud noortest vastasid küsitlusele eesti keeles. Vene keelt kõnelevate noorte side Euroopaga oli ka üldiselt tugev, sest lisaks multi-identiteedi grupile paigutus palju noori ka kõrge Euroopa identiteeditüüpi (41,5%). Seega, kui enamik eesti keelt kõnelevaid noori identifitseeris ennast läbi rahvusliku ja Euroopa identiteedi, oli venekeelsete noorte seas palju neid, kes hindasid enda sidet Euroopaga kõrgeks, kuid ei tundnud nii tugevat seost Eestiga. Aune Valk (2017) tõi välja, et nii Eestis elavad eestlased kui ka venelased hindasid positiivselt mitmekultuurilist riiki ja seotust mitme erineva kultuuriga samaaegselt. Seega on küsitluses osalenud noorte jaoks valdavalt oluline mitme identiteedi läbi identifitseerimine. Paljude noorte jaoks oli oluline Euroopa identiteet üldiselt. Lisaks multi-identiteeditüübile, mis oli kõige populaarsem, kuulus suur vastajate hulk ka kõrge Euroopa identiteedi tüüpi (22,2%). Seega 93,6% kõikidest vastajatest tunneb tugevat sidet Euroopaga ning kategoriseerib ennast läbi Euroopa identiteedi.

Vastajate vanus omas samuti statistilist olulisust identiteeditüüpidega seoses. Kuigi nii nooremast kui ka vanemast vanusegrupist enamik paigutus multi-identiteeditüüpi, siis nooremas vanusegrupis oli rohkem vastajaid, kes jagunesid teiste identiteeditüüpide vahel. Neid noori, kes kategoriseerisid ennast ainult läbi Euroopa identiteedi, oli 27%. Seega on märgata nooremate vastajate puhul erinevust nende hoiakutes seoses Eesti ja

Euroopaga. Lisaks oli rohkem ka noori vastajaid, kes kuulusid kõrge rahvusliku identiteedi või määramata identiteedi gruppi. Neid noori, kes ei tundnud tugevat sidet ei Euroopa ega Eestiga, oli 12,5%. Vanema vanusegrupi näitaja antud identiteeditüübis oli umbes poole väiksem. Seega on nooremate vastajate hulgas üsna palju neid, kes ei identifitseeri ennast läbi rahvuse. Kuna tegemist on noortega vanuses 15-18 aastat, siis tõenäoliselt on nende terviklik maailma- ja minapilt veel välja kujunemata, mistõttu välja kujunenud kindlaid hoiakuid ei pruugigi olla. Inimeste hoiakud kinnistuvad aja jooksul.

Uurimistöös selgusid ka identiteeditüüpide erinevused hoiakutes sisserändajate ja demokraatia suhtes. Kõige positiivsemad olid oma hoiakutes seoses sisserändajatega need identiteeditüübid, milles hinnati sidet Euroopaga kõrgeks. Negatiivsem oli hoiak sisserändajatesse määratlemata identiteedi grupis ja kõrget rahvuslikku identiteedi omavate noorte hulgas. Kõrge rahvuslik identiteet viitab tugevale rahvuslikule tunnetusele, st. ennast tugevalt rahvusega siduvatel inimestel on tendents olla ka oma rahvuse suhtes rohkem kaitsvad ning seeläbi suhtuvad nad ka teistesse rahvustesse negatiivsemalt. Eriti tugevalt esineb see seos siis, kui tegemist on võõra rahvusega kohalikul territooriumil, milles tunnetatakse kõige suuremat ohtu enda kultuuripärandile. Grupid, kes identifitseerivad ennast kultuuripärandi ning kultuuriliste väärtuste alusel, on sisserändajate suhtes negatiivsemalt meelestatud ning tajuvad neid võimaliku ohuna rohkem (Billiet, Maddens, Beerten, 2003). Valk (2017) väidab oma artiklis, et eestlased identifitseerivad ennast peamiselt läbi etnilisuse. Etnilisus hõlmab suure osa kultuurist ning selle tähtsustamisest rahvuslikus grupis. Keefe (1992:35) kirjeldas etnilisust koosnevana „etniliste gruppide vahelisest erinevuste tajust ja seotus- ning uhkustundest oma etnilise grupi ja kultuuripärandiga vastandatuna teistele“. Seega on eestlased üldiselt väga kaitsvad enda kultuuripärandi ning traditsioonide suhtes. Ennast rahvusliku identiteedi läbi defineerivad inimesed on selgelt oma hoiakutes vastumeelsemad sisserändajate suhtes. Seega need grupid, kes ei määratle ennast ainult rahvusliku identiteedi läbi või kelle määratlus on laiem (nt. Euroopa), võivad olla sisserändajate suhtes avatumad, sest nad ei tunne sisserändajates nii tugevat ohtu oma rahvusele ning neil ei esine tugevat kaitsereaktsiooni. Euroopa identiteet oma olemuselt kollektiivne, sest hõlmab väga mitmekülgeid väärtusi ning nende aktsepteerimist, sealhulgas ka erinevaid rahvusi.

Erinevate identiteeditüüpide hoiakud demokraatiasse olid laias laastus üsna sarnased, kuid esinesid väikesed erisused. Näiteks erines multi-identiteeditüübi keskmiste väärtus oluliselt teistest identiteeditüüpidest, hinnates demokraatiat pigem parimaks võimalikuks valitsemisvormiks. See tähendab, et identiteeditüüp, mis oli oma hoiakutes ka sisserändajate suhtes kõige sallivam, toetab ka demokraatiat antud küsimuses kõige rohkem. Samuti pooldas multi-identiteeditüüp kõige rohkem ka õigust avaldada oma arvamust, mistõttu viitab see ka asjaolule, et antud arvamuse all ei mõelda rahvuskaaslaste arvamust, vaid kõigi inimeste arvamust. Kuna multi-identiteeditüüp pooldas kõige enam ka sisserändajate õigusi säilitada enda kultuuri ja traditsiooni, ühtib sellega ka nende arvamus demokraatiast. Kõrge rahvusliku identiteediga grupis andsid noored kõige madalama hinnangu hoiakule, mis puudutas demokraatia hindamist parimaks valitsusvormiks.

Üldiselt selgub analüüsist, et Eesti noored on oma vaadetelt pigem Euroopa meelsed ning tunnevad tugevat sidet Euroopaga. Suurt mõju võib siinkohal avaldada ka asjaolu, et enamik nendest noortest on suure osa oma teadlikust elust elanud ja üles kasvanud Eestis, mis kuulub Euroopa Liitu. Paremad võimalused riikide vaheliseks liikumiseks, õppimiseks välisriikides ning kõikvõimalikud rahvusvahelised programmid annavad noortele lisandväärtuse ning rahvusvahelised kontaktid, mis võivad mõjutada ka nende isiklike hoiakuid ning suhtumist. Tugevam side Euroopaga pakub noortele ka võimaluse olla oma hoiakutes sisserändajate suhtes avatumad ja sallivamad, mistõttu näevad nad sisserändajates väiksemat ohtu enda kultuurile ja rahvusele. Üha multikultursemas ühiskonnas on oma rahvuse isoleerimine üha raskem ning sellest tulenevalt on aktsepteerimine ja sallivus olulisel kohal integratsiooniprotsessis. Noored, kes kuulusid mitmesse gruppi korraga ning seeläbi identifitseerisid ennast nii rahvusliku kui ka Euroopa identiteedi pooldasid ka demokraatlikku riigikorda rohkem. Seega oli suur osa kogu küsitlusele vastanutest pigem oma poliitilistel vaadetelt demokraatlikumad ning seeläbi samastasid ennast tõenäolisemalt ka demokraatlike hoiakutega. Demokraatlikud väärtused omakorda seavad esikohale inimõigused mitte ainult ühe rahvuse tasandil, vaid kõigi inimeste ja rahvuste kaitseks. Seega saab väita, et noorte Euroopa identiteet ning sellest tulenevalt positiivsemad hoiakud sisserändajatesse on seotud ka nende toetavama suhtumisega demokraatiasse ning seeläbi ka pigem liberalistlikku vabameelsemasse ühiskonda.

Analüüsis selgus, et noored, kes identifitseerisid ennast ainult rahvusliku identiteedi alusel olid ka oma hoiakutes sisserändajate suhtes skeptilisemad. Noorte skeptilisus väljendus eeskätt sisserändajate kultuuripärandi säilitamisel, mistõttu väljendab see rahvusliku kultuuri kaitset ning ohutunnet, et sisserändajate kultuuripärand võib rahvuslikku kultuuri mõjutada. Rahvuslikkuse alusel ennast identifitseerivad grupid ongi altimad enda kultuuri kaitsma ning seeläbi tunnetatakse ka võõraste rahvuste puhul ohtu enda kultuurile. Lisaks pooldasid kõrgesse rahvuslikku identiteeditüüpi kuuluvad noored keskmiselt rohkem tugevat valitsust, kes tagaksid korra ning juhiksid ühiskonda soovitud suunas.

KOKKUVÕTE

Üha multikultuursemas ühiskonnas omab sisseränne ning erinevate rahvuste koos eksisteerimine üha suuremat tähtsust. Rahvus kui üks osa sotsiaalsest identiteedist mõjutab hoiakuid ning suhtumist teistest rahvustest inimestesse, mis omakorda mängib suurt rolli integratsioonis. Sarnaste hoiakutega inividid koonduvad gruppidesse ning vastandavad ennast teiste gruppidega. Selline protsess võib aga tekitada tugeva konfliktiohu erinevate rahvusgruppide vahel.

Inimese sotsiaalne identiteet on mitmemõõtmeline ning inivid võib hoiakute alusel kuuluda mitmesse erinevasse gruppi. Käesolev uurimistöö keskendus Eestis elavate noorte rahvusliku ja Euroopa identiteedi seostele hoiakutega sisserändajate ning demokraatia suhtes. Magistritöö käigus otsiti küsimusi järgnevatele uurimisküsimustele:

- Kuidas jagunevad Eesti noored identiteeditüüpidesse?
- Kuidas on tüüpikuuluvus seotud olulisemate sotsiaal-demograafiliste tunnustega (vanus, sugu, haridus, keel)?
- Kuidas on identiteeditüübid seotud suhtumisega sisserändajatesse?
- Kuidas on identiteeditüübid seotud poliitiliste hoiakutega?

Analüüsi käigus selgus, et enamik noori vastajaid tundis tugevat sidet nii Eesti kui ka Euroopaga ning sellest tulenevalt oli nende jaoks olulise tähtsusega nii rahvuslik kui ka Euroopa identiteet. Üsna märkimisväärne oli ka nende noorte hulk, kes rahvuslikku seotust ei tundnud, kuid identifitseerisid ennast Euroopa identiteedi kaudu. Tulemustest selgus, et üsna suur osa kõrge Euroopa identiteedi gruppi kuulujatest olid vene keelt kõnelevad noored, kes ei pruugigi Eesti rahvusega niivõrd tugevat sidet tunda. Vanusegrupiti esines identiteeditüüpide lõikes väiksem erinevus- vanemas vanusegrupis koondusid suurem enamik vastajaid multi-identiteedi gruppi. Samas nooremasse vanusegruppi kuulujad jagunesid ligikaudu pooleks: multi-identiteedi gruppi kuulusid pooled noorema vanusegrupi noored ning ülejäänud pooled jagunesid teiste identiteeditüüpide vahel.

Noorte identiteeditüüpide puhul esines ka märgatav seos nende hoiakutes sisserändajate ja demokraatia suhtes. Multi-identiteedi grupi keskmised hoiakud olid oma hinnangutes

sisserändajatesse positiivsemad ning avatumad, toetades sisserändajate õigusi säilitada nende kultuuripärandit ning tundes väiksemat hirmu sisserändajatega seotud probleemide osas. Analüüsi käigus selgus, et noored, kes hindasid oma seotust Euroopaga tugevaks olid ka oma hinnangutes sisserändajatesse toetavamad. Need noored, kes kuulusid multi-identiteedi tüüpi leidsid, et ka demokraatia on pigem kõigist võimalikest parim valitsusvorm.

Uurimistöös selgus, et Eesti noored on pigem Euroopa-meelsed ning tunnetavad üldiselt tugevat seotust ka Euroopaga. Euroopa identiteeti omavad noored on ka oma hoiakutes sisserändajate suhtes avatumad ning pooldavad demokraatlikku riigikorda. Kõrgemat Euroopa identiteeti omavad noored ei näe sisserändajates ohtu enda kultuurile ning on sisserändajate kultuuripärandi säilitamisel toetavamad. Seega on Eesti noored pigem vabameelsemad ja toetavad liberaalseid väärtusi ning sellest tulenevalt kõikide inimeste võrdväärsemat kohtlemist.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ainsaar, M., Beilmann, M. (2016). *Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserändajate suhtes Euroopa Sotsiaaluuringute andmetes*. Uuringu aruanne. ISBN 978-9985-4-0968-8.

https://www.yti.ut.ee/sites/default/files/www_ut/randehoiakute_raport_loplik.pdf

Ainsaar, M., Kutsar, D., Harro, M. (2005). *Euroopa Sotsiaaluuringu 2004 Eesti raport*. Eesti Tervise- ja käitumisteaduste Tippkeskus. Tallinn.

https://intra.tai.ee/images/prints/documents/132039886399_Euroopa_sotsiaaluuringu_2004_eeesti_raport_EST.pdf

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50, 179-211. Kasutatud 14.03.2019.

www.nottingham.ac.uk/~ntzcl1/literature/tpb/ajzen2.pdf

Aldenderfer, M.S., Blashfield, R.K. (1984). *Cluster Analysis*. Beverly Hills: Sage Publications.

Augoustinos, M., Walker, I. (1995). *Social cognition: an integrated introduction*. London: Sage.

Beilmann, M., Kalmus, V., Macek, J., Macková, A., Šerek, J. (2018). *Youth in the Kaleidoscope: Civic Participation Types in Estonia and the Czech Republic*. *Social Studies. Youth Public and Political*, 2/2018, Volume XV. ISSN: 1803-6104.

https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/11460/10261

Berger, P. L., Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. A Treatise in the Sociology of Knowledge. Penguin Books.

<http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf>

Billiet, J., Maddens, B., Beerten, R. (2003). National Identity and Attitude Toward Foreigners in a Multinational State: A Replication. *Political Psychology*. 24(2), lk. 241-257.

Brander, P., De Witte, L., Ghanea, N., Gomes, R., Keen, E., Nikitina, A., Pinkeviciute, J. (2012). *Kompass. Noorte inimõigushariduse käsiraamat*. 2012. a täielikult läbi vaadatud ja muudetud redaktsioon. Inimõiguste teemad. Ränne. Euroopa Nõukogu. <https://www.coe.int/et/web/compass/migration>

Brewer, M., & Gardner, W. (1996). *Who is this "we"? Levels of collective identity and self representations*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, lk. 83–93.

Catch EyoU. Grandi number 649538. Kasutatud 20.02.2019

<http://www.catcheyou.eu/>

Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The Psychology of Attitudes*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.

Gellner, E. (1994). Rahvused ja rahvuslus. *Akadeemia* 1994, nr 10, lk 2207–2238.

<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:101549/161645/page/181>

Guibernau, Montserrat (2004). *"Anthony D. Smith on Nations and National Identity: a critical assessment"*. *Nations and Nationalism*. **10** (1/2), lk. 125–141.

https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/36130761/Guibernau_Smith_on_nations_and_national_identity.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1552309919&Signature=rS%2F2WX%2Bm%2F5H8KPAsoCtStqBHOHE%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DAnthony_D._Smith_on_nations_and_national.pdf

Hewstone, M., Rubin, M., Willis, H. (2002). *Intergroup Bias*. *Annual Reviews Psychology* 53:575-604.

Hurka, T. (2011). *The Justification of National Partiality. Drawing Morals: Essays in Ethical Theory*. DOI:10.1093/acprof:osobl/9780199743094.003.0014
<https://pdfs.semanticscholar.org/031e/069b2dd5f2eb549b1ad8173371d647720cc1.pdf?ga=2.62625578.76932718.1538935875-839858877.1538935875>

Kalmus, V., Vihalemm, T. (2017). *Väärtused ja identiteetid*. Mentaalsete struktuuride muutumine. Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused. Tartu Ülikooli Kirjastus, lk. 111-138.

Katz, D. (1960). *The functional approach to the study of attitudes*. Public Opinion Quarterly, 24, 163-204. DOI:10.1086/266945

Keefe, S.E. (1992). *Ethnic identity- The domain of perceptions of and attachment to ethnic groups and cultures*. Human Organization, Vol. 51, lk. 35-43.

Nugin, R., Beilmann, M., Allaste, A.-A., Kalmus, V. (2018). *Organisatsioonides osalejad, multiaktivistid ja teised. Millist tüüpi kodanikud on Eesti noored? Noorteseire aastaraamat 2017/2018, Noored ja osalus*. ISBN 978-9985-9894-6-3.
http://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlSHOgZmIjYyMDE4LzA5LzI1LzEwXzQxXzQ5XzIyM19Ob29ydGVzZWlyZV8yMDE3XzIwMTgucGRm/10_41_49_22_3_Noorteseire_2017_2018.pdf

Perloff, Richard M. (2010). „*The dynamics of persuasion : communication and attitudes in the 21st Century*“. New York :Routledge.

https://books.google.ee/books?id=K4m_DQAAQBAJ&pg=PT176&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Saar Poll OÜ. (2014). *Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes*. Tellija: Siseministeerium. Tallinn.

https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Kodakondsus_ja_r2nne/2014_pagulasuuring_aruanne.pdf

Smith, A. D. (1991). *National Identity*. London: Penguin.
https://issuu.com/burakcimrenli/docs/anthony_d_smith_national_identity

Smith, J. R., & Hogg, M. A. (2008). *Social identity and attitudes*. In W. Crano & R. Prislin (Eds.), *Attitudes and attitude change* (pp. 337-360). New York: Psychology Press.

Stephan, W. G., Ybarra, O. ja Rios Morrison, K. (2009). Intergroup threat theory. Todd D. Nelson (toim.), *Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination* (lk. 43–59). New York: Psychology Press. [https://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/Todd D. Nelson Handbook of Prejudice StereotypiBookos.org .pdf](https://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/Todd_D._Nelson_Handbook_of_Prejudice_StereotypiBookos.org_.pdf)

Sumner, W. G. (1906). *Folkways. A study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores and morals.* New York: Mentor. (lk.27-30) <https://archive.org/details/folkwaysastudys00sumngoog/page/n46>

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). *An integrative theory of inter-group conflict.* In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of inter-group relations* (lk. 33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole. <http://www.ark143.org/wordpress2/wp-content/uploads/2013/05/Tajfel-Turner-1979-An-Integrative-Theory-of-Intergroup-Conflict.pdf>

Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior.* In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Key readings in social psychology. Political psychology: Key readings* (lk. 276-293). New York, NY, US: Psychology Press. https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/%CE%92310/Tajfel%20%20Turner%2086_SIT_xs.pdf

The United Nations Refugee Agency. (1951). *Convention and protocol relating to the status of refugees.* UNHCR Communications and Public Information Service. <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf> Kasutatud 3.05.2019

TNS Emor. (2015). *Arvamusuuring Eesti elanike suhtumisest põgenikekriisi.* November 2015. Tellija: Riigikantselei.

https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/arvamusuuring_eesti_elanike_suhtumisest_pogenikekriisi_dets2015.pdf

Turu-uuringute AS. (2016). „Eesti kodanikud peavad pagulasteemat probleemiks number üks.“ Market research in Baltics.

<https://turu-uuringute.eu/eesti-kodanikud-peavad-pagulasteemat-probleemiks-number-uks/>

Valk, A. (2017). Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul. SA Eesti Koostöö Kogu, lk. 202-210.

https://inimareng.ee/static_assets/pdf/EIA%202016%E2%80%932017%204.5.%20Identiteet%20avatud%20maailmas.pdf

Voog, A. (2016). *Arvamusuuring Eesti elanike hoiakutest pagulastesse.* Kantar Emor.

https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/arvamusuuring_eesti_elanike_hoiakutest_pagulastesse_nov.2016.pdf

Yazici, E. (2019). *Nationalism and Human Rights.* Political Research Quarterly 2019, Vol. 72(1), lk. 147–161, University of Utah. DOI:10.1177/1065912918781187

LISAD

Lisa 1. Väljavõtte uurimistöös kasutatud küsimustest CATCH- EyoU uuringus.

Vastajat puudutav informatsioon

Vanus	_____ aastane
--------------	---------------

Sugu	
☐ <i>Naine</i>	☐ <i>Mees</i>

Mis on Sinu rahvus? Olen...	
☐ <i>eestlane</i>	☐ <i>Muu (palun täpsusta):</i>
☐ <i>venelane</i>	_____
☐ <i>ukrainlane</i>	☐ <i>Mitu rahvust. Palun märgi mõlemad:</i>
☐ <i>valgevenelane</i>	_____

Kas Sul on Eesti kodakondsus?	
☐ <i>Jah, mul on Eesti kodakondsus</i>	
☐ <i>Jah, mul on Eesti kodakondsus ning ka mõne teise riigi kodakondsus (mitu kodakondsust)</i>	
☐ <i>Ei</i>	

Vanemate vastajate ankeedis:

Kas Sa õpid (koolis, kutseõppes, ülikoolis, õppepraktikal vm)?	
☐ <i>Jah</i>	☐ <i>Ei</i>

Milline on kõrgeim haridustase, mille olete omandanud?	
☐ <i>Lõpetamata põhiharidus (vähem kui 9 klassi)</i>	
☐ <i>Põhiharidus</i>	
☐ <i>Lõpetamata keskharidus</i>	
☐ <i>Keskharidus</i>	

☐ <i>Bakalaureusekraad</i>
☐ <i>Magistrikraad</i>
☐ <i>Doktorikraad</i>

Palun märgi sobiv vastusevariant.	
☐ <i>Õpin täiskoormusega</i>	☐ <i>Olen osajaga praktikal</i>
☐ <i>Õpin osakoormusega</i>	☐ <i>Midagi muud</i>
☐ <i>Olen täisajaga praktikal</i>	

Milline on Sinu tööalane staatus?	
☐ <i>Töötan täiskoormusega</i>	☐ <i>Otsin tööd</i>
☐ <i>Töötan osalise koormusega</i>	☐ <i>Ei tööta ega otsi tööd (olen pühendunud täielikult õpingutele, ajateenija, kodune, töövõimetu, muu) .</i>
☐ <i>Töötan aeg-ajalt osakoormusega, teen juhutöid</i>	

Nooremate vastajate ankeedis:

Millises koolis Sa õpid?	
☐ <i>Gümnaasiumis või keskkoolis</i>	☐ <i>Kutsekoolis</i>

Vaade ühiskonnas toimuvale

Igal inimesel võib olla oma isiklik suhtumine ja arusaam riigist, kus ta elab. Mil määral nõustud järgnevate väidetega (sõltumata Sinu kodakondsusest)?					
	Üldse ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei ole nõus ega vastu	Pigem nõustun	Nõustun täiesti
<i>Tunnen tugevat sidet Euroopaga.</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>Tunnen tugevat sidet Eestiga.</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>

Inimestel on erinev arusaam sellest, kuidas tuleks saabuvaid pagulasi kohelda. Palun märki, mil määral nõustud järgnevate väidetega.

	Üldse ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei ole nõus ega vastu	Pigem nõustun	Nõustun täiesti
<i>Mulle tundub, et pagulastel peaks olema õigus säilitada oma traditsioonid ja kultuuripärand.</i>	1	2	3	4	5
<i>Mulle tundub, et meie valitsus ei tegutse pagulaste aitamiseks piisavalt.</i>	1	2	3	4	5
<i>Mulle tundub, et meie riigil on omajagu majanduslikke probleeme ja seetõttu ei saa me endale pagulaste abistamist lubada.</i>	1	2	3	4	5

Möödunud kümnendite jooksul on Eestisse elama asunud hulk Euroopast ja väljastpoolt pärit inimesi. Palun märki, mil määral nõustud järgnevate väidetega.

	Üldse ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei ole nõus ega vastu	Pigem nõustun	Nõustun täiesti
<i>Sisserändajatel peaks olema õigus oma traditsioone ja kultuuripärandit säilitada.</i>	1	2	3	4	5
<i>Sisserändajatel peaks olema õigus oma keelt säilitada.</i>	1	2	3	4	5
<i>Sisserändajad võtavad kohalikelt inimestelt ära töötamise võimalusi.</i>	1	2	3	4	5

Millisena Sa Eestit näed? Palun märki, mil määral nõustud järgnevate väidetega.

	Üldse ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei ole nõus ega vastu	Pigem nõustun	Nõustun täiesti
<i>Eestisse saabuvatele pagulastele mõtlemine teeb mind rahutuks.</i>	1	2	3	4	5

Mil määral nõustud järgnevate väidetega?					
	Üldse ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei ole nõus ega vastu	Pigem nõustun	Nõustun täiesti
<i>Kõigil inimestel peaks olema õigus avaldada oma arvamust.</i>	1	2	3	4	5
<i>Meie riigil on vaja tugevat valitsust, mis hoiaks korra majas ja juhiks meid õiges suunas</i>	1	2	3	4	5
<i>"Kodanikuõiguste ja -vabaduste" asemel on meie riigil tarvis ainult seadusi ja korda.</i>	1	2	3	4	5
<i>Meedial (nt televisioon, ajalehed, veebiväljaanded) on õigus kritiseerida poliitikuid ja valitsust.</i>	1	2	3	4	5
<i>Demokraatia on mulle teadaolevatest parim valitsemisviis.</i>	1	2	3	4	5
<i>Kõige olulisemad väärtused, mida peaksime oma lastele õpetama, on kuulekus ja võimu austamine.</i>	1	2	3	4	5

SUMMARY

THE RELATIONS BETWEEN ESTONIAN YOUTH'S NATIONAL AND EUROPEAN IDENTITY AND THEIR ATTITUDES TOWARDS IMMIGRANTS AND DEMOCRACY

The European migration crisis, which began in 2015, and which affected all European countries also imposed certain restrictions and obligations on all European Union countries. In order to reduce the basic needs of immigrants and the burden of the main host countries, the European Union started to relocate and distribute immigrants among different EU countries on the basis of quotas which were set. As a result, there was a strong opposition in several EU countries and constantly growing concern about the amount of relocating immigrants which made people more united as a nation.

Nationality is one of the most important aspects that shape a person's social identity. Through identification by nation, a person identifies himself or herself with people with similar cultural heritage and traditions. Social Identity Theory (Tajfel, 1979) opens up a model how persons' social identity formation through inter-group communication forms. Tajfel argues that people who categorize themselves into groups according to their attitudes and traits, shape and influence each other's attitudes and through confrontation with other groups they tend to increase the importance of their own group. Such confrontation does not involve integration or acceptance, but confrontation increases the sense of danger between the groups. Particularly vulnerable are those groups that categorize themselves on the basis of nationality and thus feel a great threat to their own cultural heritage due to immigrants (Billiet, Maddens, Beerten, 2003).

The aim of this research is to study the identity types of Estonian youth (15-30 years) and their possible relationships with the attitudes towards immigrants and democracy. In order to achieve this goal, the research is based upon research questions which help to identify the identity types of Estonian respondents, the distribution of identity types on the basis of socio-demographic characteristics, and the relationship of typologies to attitudes towards immigrants and democracy.

The four main research questions were:

- 1) How do Estonian young people divide into identity types?
- 2) How is the relevance of identity types associated with the most important socio-demographic characteristics (age, gender, education, language)?
- 3) How are identity types related to attitudes towards immigrants?
- 4) How are identity types related to political attitudes?

In the theoretical part of the research, identity is described through the theory of social identity by Tajfel (1979), which states that people categorize themselves on the basis of similar traits, attitudes and opinions, and contrast themselves with other groups. In addition, an overview of Intergroup Threat Theory is given, which complements the theory of social identity, explains the conflict between groups and the subsequent processes of human behavior. As nationality is one possible aspect how individuals categorize themselves and thereby identify and construct their social identity, the focus of this research is on the mechanisms of nationality and nationalism, national and European identity and their context in Estonia.

The empirical part of the research analyzes the identity types of young respondents and their relation to attitudes towards immigrants and democracy. An online survey conducted by the European Union funded project CATCH-EyoU was used for the analysis, with a total of 1,074 Estonian youth aged 15-30. The research revealed that Estonian young people are mostly European-minded and generally feel strongly connected with Europe. Young people with an European identity are also more open in their attitudes towards immigrants and are in favor of a democratic regime. Overall, young people who value their European identity and ties to Europe stronger do not see immigrants as a threat to their own culture and are more supportive in preserving immigrants' cultural heritage. Thus, young people in Estonia tend to be more liberal and support liberal values and consequently stand for more equal treatment of all people.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Janne Susi, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti noorte rahvusliku ja Euroopa identiteedi seos hoiakutega sisserändajate ja demokraatia suhtes“, mille juhendaja on prof Veronika Kalmus, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Janne Susi

20.05.2019